

TUOMITTU VANHEMMUUS

Vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta ja
viranomaisverkostojen tarjoamasta sosiaalisesta
tuesta vankeusrangaistusaikana

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalikasvattajan suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö
Kevät 2007
Anu Leskinen

Et ku se tulee tietoon, et se on ollu istumassa,

ni kaikki pelkää. Et se ois joku hirviö.

Et hirvee perhe...et se on tehny tällasta ja tällasta...

Et se, minkä mä oon huomannu ni sen, et kellekään

ei anneta mahdollisuutta muuttua.

-perheen äiti-

Lahden ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

LESKINEN, ANU: Tuomittu vanhemmuus. Vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta ja viranomaisverkostojen tarjoamasta sosiaalisesta tuesta vankeusrangaistusaikana.

Sosiaalikasvattajan suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö, 81 sivua, 4 liitesivua

Kevät 2007

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vanhempi sekä hänen puolisonsa kertovat kokemuksiaan vanhemmuudesta ja viranomaisverkostojen tarjoamasta sosiaalisesta tuesta vankeusrangaistusaikana. Tutkimus on narratiiviseen ajatteluun nojautuva tapaustutkimus, jossa vanhempien kokemuksia ja vanhemmuuden tuen tarpeita tarkastellaan vankeuden ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa vanhempien oman vankeudenaikaisen näkökulman pohjalta.

Opinnäytetyön teoriaosuuden tarkoituksena on luoda viitekehys vanhempien kokemuksille. Keskeisimpiä tutkimuksessa käytettäviä teoreettisia käsitteitä ovat vanhemmuus, sosiaalinen tuki ja vankeus. Vankien sosiaalisen tilanteen tarkastelu kuvaa perheellisten vankien elämismaailman problematiikkaa sekä rikollisuuden mukanaan tuomia ongelmakohtia. Vankeinhoidon periaatteiden esittelyn pohjalta lukijan on mahdollista ymmärtää perheellisen vangin asemaa vankeinhoidon lainsäädännön raamittamana.

Tutkimusaineisto on kerätty syksyn 2006 aikana käyttäen narratiivisen syvähaastattelun menetelmää. Haastattelut on toteutettu tapaamalla vanhemmat heidän kotonaan ja haastatteleamalla kumpaakin vanhempaa kahdella eri kerralla. Analyysissä on pyritty ymmärtävään tutkimusotteeseen ja kertomaan vanhempien kokemuksista läheltä heidän omaa tulkintaansa.

Aineiston perusteella saadut tutkimustulokset osoittavat sen, että vanhemmat ovat kokeneet vankeuden vaikuttaneen niin vanhemmuuden kokemukseen, että vanhemmuuden tehtäviin. Toisen vanhemman vankeuteen joutuminen on aiheuttanut perheelle mittavan elämänmuutoksen, johon sopeutumiseksi molemmat vanhemmat ovat kokeneet tarvitsevansa aikaa ja tukea, joskin eri tahoilta ja eri mittakaavassa. Vanhempien tuen tarvetta ovat määrittäneet taloudelliset vaikeudet, siviilissä elävän puolison yksinäisyys, aikuiskontaktien puute sekä tietämättömyys avun saannin kanavista. Tutkimustulosten sekä aiemman tutkimustiedon valossa voidaan todeta viranomaistuelle olevan tarvetta erityisesti siviilissä elävän vanhemman henkisen jaksamisen tukemisessa sekä perheen taloudellisen tilanteen helpottamisessa, mutta vanhemmat ovat kaivanneet myös konkreettista ohjausta sekä neuvoja vanhemmuutensa tueksi.

Avainsanat: vankeus, vankeusaika, vankeustuomio, vanhemmuus, sosiaalinen tuki

Lahti University of Applied Sciences
Faculty of Social and Health Care

LESKINEN, ANU: CONDEMNED PARENTHOOD. Experiences of parents' from the parenthood and from the social support offered by the authorities during the prison term.

Bachelor's thesis Degree Programme in Social Services, 81 pages, 4 appendices
Spring 2007

ABSTRACT

In this study the parent that has been sentenced to the absolute imprisonment and his spouses tells about their experiences from the parenthood and from the social support offered by the authorities during the prison term. This study is a case study which is based on the narrative way of thinking and in which experiences of parents and needs for the support are examined in the chronological and local context of the imprisonment from the own point of view and experience of parents'.

The purpose of the theory part is to create a frame for the parents' experiences. The most central theoretical concepts are parenthood, social support and imprisonment. The examination of the prisoners' social situation describes the with a family prisoners' life and the problems which are brought by the crimes'. Based on the principles of the prison service it is possible to understand how the position of prisoner with a family is determined by the legislation of the prison service.

The research material of this study has been collected during the time of the Autumn 2006 using the method of the narrative interview. The interviews have been carried out by meeting the parents in their home and by interviewing both of the parents at two different times. In the analysis has been used an understanding research method and the experiences of parents have been described from near to their own interpretation.

On the basis of the research results one can state that the prison sentence has affected to the experience of parenthood so that also to tasks of the parenthood. The results of this study have proven that the spouse's prison sentence has caused a large change in life and parents have needed time and at least some kind of support to cope with it. The loneliness and the lack of adult contacts have affected to need for the support. On the ground of the results of this study and based on earlier knowledge, parents do not necessarily know where they could apply for support or help from. Parents have needed social support mostly to support their mental welfare and to ease economic situation and also they have needed social support to give guidance and counsel for their parenthood.

Keywords: imprisonment, parenthood, prison sentence, prison term, social support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 RIKOKSESTA VANKILAAN, VANHEMMASTA VANGIKSI	3
2.1 Vankila, vankeinhoito ja tuomion täytäntöönpano	3
2.2 Vankilat ja vankien sijoittelu	5
2.3 Ulkopuoliset yhteydet	6
2.4 Vanhemmasta vangiksi	8
3 VANKIEN SOSIAALINEN TILANNE	10
4 PERHE JA VANKEUS	12
4.1 Perheen määrittelytapoja	13
4.2 Perhesuhteet ja niiden merkitys vankeusaikana	14
4.3 Perheen leimautuminen ja vankeuden vaikutukset	16
5 VANHEMMUUDEN TUKEMINEN	18
5.1 Vanhemmuuden käsitteellisiä paikannuksia	18
5.2 Sosiaalinen tuki	21
5.3 Sosiaalisella tuella vahvempaan vanhemmuuteen	23
6 TUTKIMUKSEN TAUSTA, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	24
6.1 Tutkimusaihe aiempien tutkimusten valossa	25
6.2 Näkökulma, tavoite ja tutkimuskysymykset	26
7 TARINA, TULKINTA JA TODELLISUUS	28
7.1 Tutkimuksen lähestymistapa	29
7.1.1 Tapaus	29
7.1.2 Narratiivinen kokemuksen tutkimus	30
7.2 Aineistona vanhempien narratiiviset haastattelut	31
7.3 Tutkimusprosessin kuvailua	34
7.4 Tarinoista tulkintaan	38

8 YHDEN PERHEEN KAKSI TARINAA	39
8.1 Isän sankaritarina	40
<i>Vanhemmuus kokemuksen ja tehtävien tasolla</i>	40
<i>Vanhemmuus vankeuden kontekstissa</i>	41
<i>Vankeuden vaikutuksia</i>	44
<i>Vanhemmuuden tuen tarpeet vankeusaikana</i>	44
<i>Siviiliin paluu, nykyhetki ja tulevaisuus</i>	47
<i>Viranomaiset vanhemmuutta tukemassa</i>	48
8.2 Äidin tragedia	49
<i>Vanhemmuus kokemuksen ja tehtävien tasolla</i>	49
<i>Vanhemmuus vankeuden kontekstissa</i>	50
<i>Vankeuden vaikutuksia</i>	52
<i>Vanhemmuuden tuen tarpeet vankeusaikana</i>	53
<i>Siviiliin paluu, nykyhetki ja tulevaisuus</i>	56
<i>Viranomaiset vanhemmuutta tukemassa</i>	57
8.3 Kokemusten yhteen punominen	59
9 POHDINTA	64
9.1 Vanhempien kokemukset suhteessa ympäröivään todellisuuteen	65
9.2 Tutkimuksen luotettavuus	69
9.3 Tutkimuksen eettisyys	72
9.4 Lopuksi	73
LÄHTEET	75
LIITTEET	82

1 JOHDANTO

Vankimäärä on ollut kasvussa 1990-luvun lopulta lähtien. Suomen vankiloissa on tällä hetkellä miltei 4000 vankia, ja heistä lähes joka toisella (39 %) on perhe, johon kuuluu keskimäärin kaksi lasta. (Perhe muurin toisella puolella 2003,19.) Vanhemmuus ja vankeus on ristiriitaisia tunteita herättävä yhdistelmä, onhan vankeuden taustalla aina rikos, ja rikos leimaa ihmisen pahaksi. Rikoksen leima on usein niin voimakas, että toisinaan unohdetaan inhimillinen ja tarvitseva ihminen rikoksen taustalla, sekä se, että rikos ja sitä seuraava rangaistus jättää aina jälkensä myös rikoksen tehneeseen ihmiseen, hänen läheisiinsä sekä heidän elämänsä kulkunsa.

Työn nimi viittaa siihen, että rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheet ovat usein tavallaan kaksinkertaisesti tuomittuja; he ovat perheinä paheksuttuja, mutta tuomittuja myös konkreettisesti kestävänsä vankeusrangaistuksen mukanaan tuomat seuraukset. Vankeustuomio tuo mukanaan usein merkittäviä muutoksia muun muassa perheen sosiaaliseen ja taloudelliseen tilanteeseen, ja toisen vanhemman poissaolo sekä rikoksen leimaavuus lisäävät riskiä huonosti toimiviin perhesysteemeihin. Kuitenkaan yhdenkään näistä tekijöistä ei voida olettaa sellaisenaan olevan suoraan vanhemmuuteen ongelmia tuottavan, vaan tutkimusten mukaan perheen selviytymiseen vaikuttaa myös se, millaisia voimavaroja ja suojaavia tekijöitä perheellä on kokonaisuutena sekä millaisia tukitoimia, ja missä aikataulussa, yhteiskunnan palvelujärjestelmillä on perheelle tarjota. (Belsky 1984, Vanhemmuuden prosessimalli, Viljamaa 2003 mukaan; Perhe muurin toisella puolella 2003, 65.)

Vastuullinen vanhemmuus on yksi sosiaalityössä, ja etenkin lastensuojelutyössä läsnä oleva keskeinen ilmiö. Kysymys vanhemmuudesta ja rikollisuudesta sekä lasten kasvamisesta rikollisessa ilmapiirissä sisältää monia eettisiä, moraalisia ja yhteiskunnallisia jännitteitä sekä runsaasti erilaisia stereotyyppisiä mielikuvia. Jotta tietomme vanhemmuudesta, rikollisuudesta sekä vanhempien tuen tarpeista

ei jäisi ainoastaan yleisten mielikuvien ja oletusten varaan, on syytä antaa puheenvuoro asianosaisille itselleen.

Opinnäytetyöni on lähestymistavaltaan narratiiviseen ajatteluun nojautuva tapaus-tutkimus. Tämä tarkoittaa sitä, että työn kertojina toimivat yhden rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheen vanhemmat, ja pääosassa ovat heidän omakohtaiset ja ainutlaatuiset kokemuksensa. Opinnäytetyöni päätavoitteena on tutkia rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheen vanhemmuutta ja vanhemmuuden tuen tarpeita vanhempien oman vankeuden aikaisen näkökulman ja kokemuksen pohjalta. Näin voidaan saada sellaista tietoa, joka vie aina hieman lähemmäs tarpeenmuokaisten tukimuotojen järjestämistä ja arjessa selviytymisen avaimia.

Työn teoreettinen osa johdattaa lukijaa vankeinhoidon periaatteista ja arvoista vankien sosiaalisen tilanteen tarkasteluun, ja lopulta vanhemmuuden ja sosiaalisen tuen määrittelyyn, mutta pääosassa koko tutkimuksen ajan ovat kuitenkin vanhempien omat kokemukset siinä elämäntilanteessa, kuin he ovat tutkimushetkellä olleet. Työlläni en pyri tuottamaan objektiivista ja yleistettävää tietoa vanhemmuudesta, vaan tarkoitukseni on vanhempien näkökulman ymmärtäminen sekä heidän äänensä ja avuntarpeensa kuuleminen. Tutkimukseni tavoitteena ei ole yksittäisten kokemusten yleistäminen, vaan tilan ja puheenvuoron antaminen yksilöille ja heidän kokemuksilleen tietystä ajallisesta ja paikallisesta kontekstista.

2 RIKOKSESTA VANKILAAN, VANHEMMASTA VANGIKSI

Sana ”rikollinen” herättää ihmisissä monenlaisia mielikuvia, joissa toistuvat usein tietyt stereotyyppit, kuten tatuoinnit, arvet ja vanginpuku. Ajatuksissamme oleva kuva saattaa olla usein myös varsin henkilöitynyt, ja rikollisiksi mielletään julkisuudessa esillä olevat ”suurrikolliset”. Arkiajattelu jakaa ihmiset usein kahteen ryhmään: rikollisiin ja ei-rikollisiin. Kuitenkaan rikollisuus ei ehkä ole niinkään joko- tai -ilmiö, vaan enemmänkin enempi-vähempi -ilmiö. (Laine 1996, 21–22.)

Rikollisen määritelmää etsittäessä voidaan nojautua lainsäädäntöön. Sen mukaan rikos on rangaistuksellinen teko, joka rikos- tai muussa lainsäädännössä määritellään rangaistavaksi, ja johon valtiolla on rankaisuoikeus. Tällaista rikollisuuden määritelmää kutsutaan legaaliseksi, se määrittelee rikollisuuden rikoslain perusteella. Rikollisuus siis määrittyy yhteiskunnan päättämän lainsäädännön mukaan, ja Suomessa siitä päättää eduskunta. Kun rikollisuuden määrittelyssä nojaututaan rikoslakiin, siitä seuraa se, että kaikki rikkomiset ovat rikollisuutta ja kaikki rikokset rikollisia. Jos kysyisimme, kuka meistä ei koskaan ole syylistynyt rikokseen, tuskin kukaan voisi ilmoittautua. Kyse onkin usein siitä, kuinka paljon joku on rikollinen, ja siitä, kuka jää kiinni ja joutuu rangaistavaksi. (Laine 1996, 22–23.)

2.1 Vankila, vankeinhoito ja tuomion täytäntöönpano

Yhteiskuntamme ehkäpä pelätyin instituutio on vankila. Vankilaa kuvataan usein varsin ristiriitaisena yhteisönä, ja vankila voidaankin nähdä yhtäläillä yhteiskunnallisen pakkovallan toteuttajana ja kärsimyksen tuottajana, kuin vankien auttamiseen ja kuntouttamiseen pyrkivänä laitoksena. Ehdoton vankeusrangaistus on Suomen rikosseuraamusjärjestelmän ankarin keino ja valtion voimakkain puuttuminen kansalaisten asemaan ja koskemattomuuteen. (Neiramo 2002, 34–36; Tourunen 2002, 26.)

Vankilaan kohdistuu monenlaisia odotuksia, ja vankila instituutiona on kokenut monenlaisia muutoksia vuosikymmenten kuluessa. Erilaisista näkökulmista huolimatta vankila on kuitenkin vakiinnuttanut paikkansa osana sivistyneen yhteiskunnan oikeusjärjestelmää. Sosiologisesti vankila voidaan nähdä jopa pienen yhteiskuntana, joka heijastaa sen yhteiskunnan asenteita ja rakenteita, jolta se saa tehtävänsä ja toimeksiantonsa. (Tourunen 2002, 26.)

Vankilat ja vankeinhoito ovat osa suomalaisen hyvinvointivaltion rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää. Rangaistusjärjestelmän perimmäisenä tarkoituksena ja oikeutuksena on pyrkimys rikollisuuden ehkäisemiseen. Vankeinhoidon tavoitteena on osaltaan huolehtia yhdessä Kriminaalihuoltolaitoksen kanssa yhteiskunnan turvallisuudesta pitämällä yllä laillista ja turvallista rikosseuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää sekä myötävaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Virallinen lähtökohta vankeinhoidossa on, että vapaudenmenetyks on pääasiallinen rangaistuksen tapa vankilassa. Tällöin vapaudenmenetyksellä tarkoitetaan sitä, että vanki eristetään määrääjäksi muusta yhteiskunnasta. (Kääriäinen 1994, 149–150; Neiramo 2002, 34–36; Kriminaalihuoltolaitos & Vankeinhoitolaitos. Vuosikertomus 2005, 9; Tapani & Tolvanen 2006, 286–287.)

Ehdottomat vankeusrangaistukset pannaan täytäntöön rangaistuslaitoksissa, jotka jakautuvat suljettuihin vankiloihin, avolaitoksiin ja työsiirtoloihin. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen voidaan tuomita joko määrääjäksi tai elinkaudeksi. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu suorittaa usein ainoastaan osan tuomiossaan laitoksessa, jonka jälkeen hän siirtyy siviiliin ehdonalaiseen vapauteen. Ehdonalaisesti vapautettava vanki määrätään valvontaan, jos vankeudesta suorittamatta jäävä osa on pidempi kuin yksi vuosi. Valvontaan määrätään vangit, joiden rikos on tehty kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana sekä vangit, jotka itse pyytävät valvontaa. Valvonnan käytännön järjestämisestä vastaa Kriminaalihuoltolaitos ja valvojana toimii Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies. Ehdonalainen vapaus ja siihen mahdollisesti liittyvä valvonta ovat vapaudessa suoritettava osa

vankeusrangaistuksesta. Tässä tutkimuksessa vankila-ajasta ja ehdonalaisesta vapaudesta käytetään yhteisnimitystä vankeusrangaistusaika. Puhuttaessa vangeista ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaista perheineen käytetään yhteiskäsitettä, rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheet. (Neiramo 2002, 34–36; Nuotio 2003, 115,166; Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006, 19; Tapani & Tolvanen 2006, 286–287.)

Vangin oikeudelliseen asemaan ja vankilassa toimimiseen vaikuttavat useat kansainväliset sopimukset ja suositukset sekä Suomen Perustuslakiin sisältyvät perusoikeudet, jotka tulee huomioida sekä rangaistuksen täytäntöönpanoa laadittaessa, että sitä sovellettaessakin. Vankeinhoidon keskeisimmiksi arvoiksi on määritelty oikeudenmukaisuus ja ihmisarvon kunnioittaminen. Vankeinhoitotyötä ohjaa käsitys yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa. Lähtökohtana on, että vangeilla tulisi olla, vapaudenmenetystä lukuunottamatta, samat perus- ja ihmisoikeudet kuin vapaudessa elävillä kansalaisilla, ja vankeja tulisi kohdella oikeudenmukaisesti ja tasavertaisesti heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. (Myhrberg 2002, 49–51; Kriminaalihuoltolaitos & Vankeinhoitolaitos. Vuosikertomus 2005, 9; Tapani & Tolvanen 2006, 286–287.)

2.2 Vankilat ja vankien sijoittelu

Vankien alueellinen sijoittaminen vaikuttaa perheen vierailumahdollisuuksiin vankilassa sekä siihen, kuinka vangeilla on mahdollisuus pitää yhteyttä perheisiinsä. Vaikka vankien sijoittelussa otetaan huomioon tuomitun kotipaikkakunta, on Suomen vankeinhoitoalueet maantieteellisesti laaja-alaisia, jolloin tapaamis- ja lomamatkat voivat muodostua huomattavan pitkiksi. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 53.)

Vankeinhoitolaitoksen alueellisen uudistuksen myötä Vankeinhoitolaitokseen kuuluu 1.lokakuuta 2006 alkaen viisi aluevankilaa; Etelä-Suomen, Länsi-Suomen,

Kaakkois-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen aluevankilat sekä valtakunnallinen terveydenhuoltoyksikkö. Aluevankila koostuu sijoittajayksiköstä ja vankiloista, joista osa on suljettuja vankiloita ja osa avovankiloita. Tämän lisäksi joidenkin vankiloiden yhteydessä on avovankilaosastoja ja työsiirtoloita. Avolaitokset pyritään järjestämään vapaammiksi ja niissä kiinnitetään enemmän huomiota vankien työ- ja osallistumismahdollisuuksiin. Avolaitoksessa olevat vangit voivat oleskella ja liikkua vankilan tai sen osaston alueella, työpaikalla tai muussa toimintapisteessä ilman välitöntä valvontaa. (Vankeuslaki 767/2005, 1: 4§: Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006,10.)

2.3 Ulkopuoliset yhteydet

Vankeus aiheuttaa usein merkittäviä muutoksia vangin sosiaalisiin suhteisiin, jolloin esimerkiksi yhteydenpito perheeseen ei voi olla yhtä tiivistä ja luonnollista kuin siviilissä. Vankeusaikana tuomitun on mahdollista pitää yhteyttä läheisiinsä puheluiden, kirjeenvaihdon ja tapaamisten avulla sekä mahdollisilla poistumisluvilla eli lomilla, ja toisinaan myös perheleireillä. (Vankeinhoitoasetus 51§; Perhe muurin toisella puolella 2003, 53; Vankeuslaki 767/2005, 12:1-7§.)

Vankien yhteydenpitomahdollisuudet vankilassa ovat varsin rajatut, ja vankimäärän kasvaminen on vaikeuttanut myös puhelimen käyttöä vankiloissa. Puhelimia on joissakin vankiloissa käyttäjien määrään nähden vähän, minkä vuoksi niiden käyttöä säännöstellään useissa laitoksissa. Vankiloista voi soittaa ainoastaan määrättyinä puhelinaikoina vankien itse kustantamalla puhelinkorteilla, mikä tekee soittamisen varsin kalliiksi huomioiden vankien vähäiset tulot. Matkapuhelimia vangit eivät saa käyttöönsä väärinkäytösmahdollisuuksien vuoksi. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 55–56.)

Edelleen tärkein viestintäväline vankiloissa on kirje. Kirjeenvaihdolle ei ole annettu määrällisiä rajoituksia, mutta vangille saapuva ja lähtevä posti voidaan

perustellusta syystä tarkastaa, kuitenkin siten, ettei kirjeitä lueta, ellei se ole perusteltua väärinkäytösepäilyn vuoksi. (Vankeuslaki 767/2005, 12:4-5§; Myhrberg 2006, 64–65.)

Vangeilla on oikeus ottaa vastaan vieraita tapaamista varten varattuina aikoina, lähinnä viikonloppuisin ja muulloinkin, jos se on erityisestä syystä perusteltua. Viikonlopputapaamisissa voi suljetuissa laitoksissa pääsääntöisesti ottaa vastaan kahdesta kolmeen vierasta tai useampiakin, jos tapaamaan tulevat lapset ovat alaikäisiä. Vieraita voi ottaa vastaan kerran päivässä, ja tapaamisajat vaihtelevat suljetuissa laitoksissa 30 minuutista tuntiin. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 57; Vankeuslaki 767/2005, 13: 1-5§.)

Erityisen valvotuissa olosuhteissa järjestetyssä tapaamisessa vangin ja vierailijan välillä on muovinen tai lasinen väliseinä tai muita teknisiä esteitä, jotka estävät kosketuksen ja esineiden antamisen. Avolaitosten viikonlopputapaamiset ovat joustavampia, eikä tapaajien määrää ole yleensä rajoitettu. Avolaitoksissa tapaamisajat ovat yleisesti useamman tunnin mittaisia ja tapaamistilatkin ovat usein väljempiä, ja tapaaminen voi olla mahdollista myös ulkona. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 57–58; Vankeuslaki 767/2005, 12:4§.)

Vangilla on myös mahdollisuus valvomattomiin tapaamisiin, jotka ovat tarkoitettu lähinnä vangin ja hänen perheenjäsentensä tapaamiseen, minkä vuoksi niitä usein kutsutaan perhetapaamiseksi. Vankeusaikana vangille voidaan myöntää myös poistumislupa eli loma. Loma voidaan myöntää, kun vankilassaoloajasta on kulu-
nut kaksi kolmasosaa tai loman anomiselle on erityisen tärkeä syy. Poistumislupa-anomusta harkittaessa arvioidaan vangin kykyä noudattaa lupaehtoja, ja ellei lupaehtojen noudattamista pidetä riittävän todennäköisenä, vangille voidaan myöntää poistumislupa saatettuna. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 58–59; Vankeuslaki 767/2005, 13:1-4§; Vankeuslaki 767/2005, 14:1-7§.)

2.4 Vanhemmasta vangiksi

Nykyaikana rangaistus ei enää uhkaa ihmisten fyysistä koskemattomuutta, vaan rangaistuksen tarkoituksena on vapauden menettäminen ja yhteiskunnasta eristäminen. Tällöin uhatuksi joutuvat yksilön henkilökohtaiset tavoitteet, henkiset puolustusjärjestelmät, itsekunnioitus, minäkäsitys ja oma turvallisuuden tunne. (Hyyti, 1996, 46.)

Kaikkihan alkoi oikeastaan heti siitä, kun tuli vankilaan. Kaikki kyseenalaistettiin silloin, kun minä kävelin vankilakuljetuksesta vartijoiden eteen tarkastukseen. Minä hävisin kysymysten myötä hitaasti itseni ulkopuolella häilyvään epämääräisyyteen ja minun oli tehtävä valtava työ kyetäkseen säilyttämään itsessäni jotain kosketeltavaa. (Teittinen 1993,12.)

Vankilaan joutuminen merkitsee ihmiselle täydellistä elämänmuutosta huolimatta siitä, millaisesta elinympäristöstä tai elämäntavasta hän vankilaan siirtyy. Sopeutuminen uusiin olosuhteisiin sekä vangin rooliin aiheuttavat lähes poikkeuksetta psyykkistä kuormitusta, jolloin tuomitun henkinen kestävyys ja persoonallisuus ovat vaarassa. Vankila herättää lähes poikkeuksetta pelkoa, ja tilannetta pahentaa se, jos vanki on syyllistynyt vakavaan rikokseen, jolloin tunnekuohun väistyttyä hän havahtuu muuttuneeseen todellisuuteen ja teon peruuttamattomiin seurauksiin. Vankeuskertojen määrä ja vankilaan joutumista edeltänyt elämäntapa määrittävät vankeuden kokemusta, ja rikolliseen alakulttuuriin samaistumattomille vankeus on usein suurempi järkytys, kuin jo vuosia siviiliyhteiskunnan ulkopuolella eläneille. (Eerikäinen 2000, 174–175; Kyngäs 2000, 146.)

Vankeuteen sisältyy aina tietty joukko menetyksiä ja luopumisia. Yksilö ei synny vangiksi, vaan yleinen käsitys on, että vankilassa ihminen käy läpi uuden

sosialisaatioprosessin, jonka seurauksena hän omaksuu vankilakulttuurin ja samalla siviiliyhteiskunnan kulttuurin mukaan eläminen vaikeutuu. Vangin rooliin ryhtyminen on jatkuvaa uuden opettelua ja vanhasta pois oppimista, se on siis oppimisprosessi. Vankilaan joutuessaan yksilö menettää siviiliolojen rutiineihin, merkkeihin ja merkityksiin perustuvan tuen sekä käsityksen itsestään ja rooleistaan. Vankilassa vangilla ei ole mahdollisuutta käyttää rooleja, joita hän on aiemmassa elämässään omaksunut, ja esimerkiksi vanhemman, opiskelijan, puolison työntekijän ja kasvattajan roolit menettävät tavanomaiset sisältönsä. Vangin näkökulmasta vangiksi tuleminen ja vankina oleminen on jatkuvaa liikettä, jossa vanki samalla koettaa jatkaa ihmisenä oloaan ja toisaalta muuttuu kokoajan enemmän vankiolennoksi. (Teittinen 1993, 27; Kääriäinen 1994, 165; Eerikäinen 2000, 174.)

Nina Väkeväinen (2005) on pro gradu- työssään tutkinut elinkautista vankeustuomiota suorittavien naisten kokemuksia vankeudesta. Väkeväisen mukaan vankeus ei ole vain joutumista suljettuun tilaan, vankilaan, vaan siihen liittyy vahva kokemus syrjään joutumisesta, leimatuksi tulemisesta ja toiseudesta. Vaikka virallinen, tuomioistuimen tuomitsema rangaistus on vankeus ja vankeuden sisältönä tulisi olla pelkkä vapauden menetys, niin siihen väistämättä liittyy myös pieniä kuolemia, kuten eräs Väkeväisen (2005) haastateltava asian käsitteellisti. Pienet kuolemat kuvaavat vankeuteen liittyviä isoja ja pieniä, itselle merkityksellisiä menetyksiä, kuten oman kodin, tilan, yksityisyyden, työn sekä läheisten ihmisten läheisyyden menettämistä. (Väkeväinen 2005, 57–60.)

Vankien mukaan vankilaan joutumisessa vaikeimmat asiat liittyvät siihen, että sosiaalinen suhde omaisiin ja aiempaan elinympäristöön katkeaa. Vangit ovat kullekin vankeutta varjoelämäksi, jossa elämä kutistuu ainoastaan aikataulun ohjaamiksi rutiineiksi, jotka toistuvat samanlaisina päivästä ja kuukaudesta toiseen. Perheellisille vangeille vankeus merkitsee, henkisen uupumisen lisäksi, ulkopuolisuutta ja vieraantumista perheen elämästä, ja vankilassa ollessaan vanhemmat ovat kokeneet menettävänsä ainutkertaisia asioita, koska eivät voi seurata

esimerkiksi lastensa kehittymistä ja varttumista. Saarisen (1993) mukaan perheeliset vangit viestivät ahdistuksesta, joka syntyy heidän miettiessään perheen selviytymistä ja kokiessaan itsensä voimattomaksi tekemään mitään perheensä hyväksi. (Saarinen 1993, 57–58; Ulvinen 1996, 78.)

3 VANKIEN SOSIAALINEN TILANNE

Vankimäärä on Suomessa ollut 2000-luvun alun ajan nousussa. Tämän taustalla on arvioitu olevan muun muassa rangaistusten koventuminen, rikollisuuden ammattimaistuminen ja sen myötä vangittujen ihmisten vankilassaoloaikojen pidentyminen. 1990-luvun puolivälin tienoilla vankien määrä kääntyi nousuun ja vuosina 1999 - 2005 vankimäärä kasvoi noin 40 prosentilla. Vuoden 2005 syksyllä vankien määrä ylitti jo 4000 rajan, jolloin myös vankeusrangaistuksen tuomien muutoksien voidaan olettaa koskettavan yhä useampia perheitä. (Rikosseuraamusviraston tiedote 20.10.2005; Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006, 3; Tapani & Tolvanen 2006, 233.)

Vankien keskuudessa moniongelmaisuus on yleistä, ja usein vankeutta edeltää yhteiskunnallinen syrjäytyminen, jota kuvaavat erityisesti työ- ja toimintakyvyn rajoitukset, asunnottomuus sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat. Työ- ja toimintakyvyn arviointitietojen perusteella lähes, joka kolmannen vangin lapsuuden tausta on ollut vaikea tai erittäin vaikea, yli kolmannes vangeista on syrjäytynyt tavanomaisesta sosiaalisesta elämästä, ja heidän kontaktinsa ovat rakentuneet etupäässä päihteiden käytön ympärille. (Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006, 21–24.)

Suurimmalla osalla pitkäaikaisvangeista suhde puolisoon ja perheeseen on arvioitu kuntoutumista tukevaksi, mutta on myös heitä, joiden puoliso on kiinnittynyt rikolliseen elämäntapaan tai perheessä on lähisuhdeväkivaltaa. Monilla, varsinkin pitkäaikaisilla vangeilla, on ihmissuhdeongelmia, jotka ilmenevät paitsi

lähisuhteiden puutteena, rikkinäisinä ihmissuhteina, perheväkivaltana, kuin myös kiinnittymisenä päihde- ja rikosmyönteiseen elämäntapaan. Sekä alkoholi, että huumeet, heikentävät suhteita perheeseen, ja myös sosiaalisten sidosten on todettu heikentyvän vankilakertaisuuden myötä. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 19; Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006, 24.)

Vankien ja heidän perheidensä keskuudessa sosiaaliset ja yhteiskunnalliset ongelmat ovat tavallisia. Sekä yhdyskuntaseuraamusasiakkailta, että vangeilla, on todettu olevan muuhun väestöön verrattuna heikommat sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet, ja moninkertaisten rikoksenuusijoiden on todettu olevan aikuisväestön köyhin ja syrjäytynein väestönosa. Useimmiten vankeus vain kurjistaa ihmisen elämäntilannetta, ja suurin osa vankilaan joutuneista menettää asuntonsa ja työpaikkansa vankilassa ollessaan. Vankilaan joutuminen katkaisee useimmiten myös tukevia sosiaalisia suhteita, karsii rikoksiin syyllistymättömät ihmiset pois ihmisuhdeverkostosta ja pahentaa mahdollista päihdeongelmaa. (Kyngäs 2000, 146; Hyphen 2004, 54.)

Noin puolella (39 %) pitkäaikaisista vangeista on parisuhde ja perhe, johon kuuluu keskimäärin kaksi lasta. Rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden keskuudessa lastensuojelun asiakkuudet ovat yleisiä, ja puutteisiin vanhemmuuden taidoissa viittaa esimerkiksi se, että joka neljäs pitkäaikaisen vangin lapset ovat huotaanotettuja, tai vanki ei ota vastuuta lapsistaan. Rikosseuraamusviraston vuonna 2002 asettama perhetyöryhmä on kerännyt vankilapsykologien näkemyksiä vankien ja heidän perheidensä keskeisistä ongelma-alueista. Psykologit olivat työssään kiinnittäneet huomiota erityisesti vankien tukiverkoston irrallisuuteen ja vähäisyyteen sekä siviilissä elävien perheenjäsenten yksinäisyyteen sekä tietämättömyyteen avun saannin kanavista. Lisäksi vankien kykeneväisyys vastuuseen ja vanhemmuuteen on nähty puutteellisena. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 19, 86.)

Viime vuosina vankeinhoidon tavoitteena on korostunut uusintarikollisuuteen vaikuttaminen, minkä vuoksi vankiloissa onkin otettu käyttöön erilaisia päihdetömyyteen ja rikoksettomuuteen tähtääviä ohjelmia. Vähemmälle huomiolle on kuitenkin jäänyt erilaisten sosiaalisten verkostojen vaikutus uusintarikollisuuteen, vaikka perhe voi olla vangille keskeinen voimavara vankilassa ollessa, ja ihmisuhteiden laadun onkin todettu olevan merkittävä mittari yhteiskuntaan sijoittumisessa vapautumisen jälkeen. Vankien huonot suhteet viittaavat heikompaan menestymiseen vapautumisen jälkeen, ja myös vaikeuksiin vankilasta vapautuneiden omaisille. Myönteiset sosiaaliset suhteet toimivat vangin voimavarana, joka palvelee myös vankeinhoidon tavoitteita. (Perhe muurin toisella puolen 2003, 13, 79.)

4 PERHE JA VANKEUS

Vankila-aikainen työskentely perheiden kanssa määräytyy kansainvälisten ihmisen ja lasten oikeuksia koskevien julistusten ja sopimusten, sekä täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön, ja Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelmassa esitettyjen vankeinhoidon tavoitteiden pohjalta. Näiden mukaan lapsella on oikeus pitää yhteyttä läheisiin ihmisiin, ja viranomaisten tulee tukea tarvittaessa näitä pyrkimyksiä. Vankeinhoidon vähimmäissääntöjen mukaisesti vankien ihmisoikeuksia voidaan rajoittaa vain siinä määrin kuin vangittuna pitäminen ilmiselvästi edellyttää. Vankeinhoidon vähimmäissääntöjä sovellettaessa lähdetään siitä että, jotta vankeusrangaistuksilla olisi rikollisuutta ehkäisevää vaikutusta, vankien on voitava parantaa yhteyksiään omaisiinsa. Hyvät yhteydet perheeseen auttavat vankia myös paremmin kestämään vankeusajan ja siten parantavat vankilan ilmapiiriä ja turvallisuutta. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 6-7.)

4.1 Perheen määrittelytapoja

Perheen määritelmä on tärkeä vankiloille mm. “perhetapaamisten” johdosta. Perhe on yleinen, paljon käytetty käsite, ja herättää niin maallikoissa kuin tutkijoissakin mielikuvia siitä, mitä käsite pitää sisällään. Lähes kaikilla ihmisillä on kokemuksia perheestä, jolloin heillä on myös mielipide perheestä ja perheen tehtävistä. Arkipuheessa ”normaali” perhe mielletään usein yhdessä asuvaksi, kahden vanhemman ja lasten muodostamaksi kokonaisuudeksi. Perheen yksiselitteinen määrittely on kuitenkin vaikeaa, koska käsitteenä perhe on hyvin kulttuurisidonnainen saaden merkityksensä ajallisissa ja paikallisissa prosesseissa. (Asen 1995, 11–12; Jallinoja 2000, 10–12; Perhe muurin toisella puolella 2003, 15.)

Perhettä on kategorisoitu lukuisien teorioiden ja tutkimusten pohjalta, sekä vertailtu perherakenteiden muuttumista aikojen kuluessa. Sosiologiassa perheitä on perinteisesti luokiteltu muun muassa rakenteellisesti ja funktionaalisesti, jolloin perheenkäsitettä on määrittänyt muun muassa yhteinen asunto ja perheen tehtävistä huolehtiminen. YK:n jäsenvaltioissa tunnetaan kolme perheen päämuotoa: ydinperheet, suurperheet ja uusperheet, uusimpana myös verkostoperheet. Nämkään luokittelut eivät sellaisenaan aina riitä kattamaan kaikkia perheitä, sillä jokaisella perheellä on omat erityispiirteensä ja sääntönsä; perheet näyttävät ja tuntuvat erilaisilta, jopa eri perheenjäsenten rooleista katsottuna. (Perhe 1994, 1; Taskinen 1995, 3.)

Perinteiset perhesosiologiset määritelmät, kuin myös YK:n määrittelemät perheen päämuodot perustuvat pitkälti objektiivisiin, ulkokohtaisesti havaittaviin, yhteiskunnallisten tehtävien ja perheenjäsenten luokitteluihin. Koska perhettä määrittävät osittain myös tunnesiteet, objektiivisten perheen tunnuspiirteiden lisäksi, kovinkaan kiinteitä rajoja sille, mikä katsotaan perheeksi, ei voida asettaa. Tässä tutkimuksessa perhe-käsitettä käytettäessä painotetaan enemmänkin perhesidosta objektiivisten perheen tunnusmerkkien sijaan, ja perhe nähdään Jallinojaa (2000)mukailleen ikään kuin ideana ja tunnesiteenä, jolloin perheenjäsened voivat

toimia erillään, mutta tavatessaan tietävät olevansa perhe. (Jallinoja 1985, 6-7; Asen 1995, 12–14; Jallinoja 2000, 10–12; Perhe muurin toisella puolella 2003, 79.)

Tutkimuksessani käytettävä perhe-käsite perustuu määritelmään, joka huomioi sekä objektiiviset, että yksilön kokemukseen liittyvät subjektiiviset tekijät. Tässä tutkimuksessa perhe nähdään lähinnä sosiaalisena yhteisönä, jossa on vähintään kahden perättäisen sukupolven edustajia, jossa lapset ovat keskeinen tekijä, ja joka sitoo jäsenensä yhteen yhteisyyden tunteella. Perhe on siis etupäässä psykologinen ja sosiaalinen yksikkö, jonka jäsenet ovat sitoutuneet huolehtimaan toistensa hyvinvoinnista niin henkisellä kuin fyysiselläkin tasolla, ja joka ulkoisista muutoksista huolimatta säilyttää tunteen siitä, ketkä kuuluvat perheeseen. (Taskinen 1994, 3–4; Asen 1995, 11–12.)

4.2 Perhesuhteet ja niiden merkitys vankeusaikana

Vankeinhoidossa omaisten ja vangin välinen kirjeenvaihto, puhelut, tapaamiset ja poistumisluvat eli lomat ovat vankeudenaikaisia keinoja pitää yllä perhesuhteita. Erityisesti perhetapaamisilla on suuri merkitys sosiaalisten suhteiden jatkuvuuteen uskomisessa ja niiden normaalisuuden toteuttamisessa. Yhteydenpitoa vangin ja hänen perheensä välillä rajoitetaan kuitenkin huomattavasti vankilasta ulospäin tapahtuvan yhteydenpidon mahdollistamien väärinkäytösten vuoksi. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 13.)

Soittaminen on tavallisin yhteydenpitomuoto vankeusaikana. Kuitenkin vangin kannalta soittomahdollisuuksia on vähän, koska yhteydenpito puhelimitse on mahdollista ainoastaan tiettyinä aikoina puhelinkorttiautomaateista vankien itsensä kustantamalla puhelinkorteilla. Vangeilla on myös oikeus normaalitapaamisiin viikonloppuisin, mutta lasten kannalta normaalitapaamiset ovat ongelmallisia suljetuissa ja ahtaissa tapaamistiloissa, ja myös sen vuoksi, ettei lapsi saa koskettaa

vanhempaansa. Myös pitkät välimatkat ja niistä aiheutuvat matkakustannukset hankaloittavat perheiden vankilaan pääsyä, ja tapaamiskerrat voivat harventua vankeusajan kuluessa. Vangeilla on myös mahdollisuus valvomattomiin perhetapaamisiin ja poistumislupiin, jotka ovat harkinnanvaraisia perustuen vangin riskin ja tarpeen arviointiin. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 55–60.)

Tapaamisten, lomalla käymisen, puhelimen käyttämisen ja kirjeenvaihdon on todettu merkitsevän vangin elämismaailman tasolla kulttuurista ja sosiaalista elämisen tapaa, jolla vanki voi pyrkiä olemaan ja toimimaan vankeudestaan huolimatta aiemmassa elinympäristössään olevien, muodollisten, mutta konkreettisten rakenteiden kautta. Tapaamisissa vankeuden ja vapauden maailmojen kohtaaminen voi tuottaa jaettuja merkityksiä, jotka luovat vangille ja siviilistä tulevalle ihmiselle realistisen perustan toimia edelleen yhdessä vankeudesta huolimatta. Tapaamiset osoittavat vangille, että sosiaalinen suhde on molemminpuolinen yritys toimia yhdessä, ja erityisesti siviili-ihmisen tapaaminen lupaa vangille paljon, koska tällöin siviilielämän elämismaailman tavoittaminen on mahdollista, ja suhteen intiimiyys pitää yllä uskoa vangin sosiaalisten suhteiden jatkuvuuteen. (Ulvinen 1996, 134.)

Yhteydenpidolla perheeseen on todettu olevan huomattava vaikutus vangin vapautumisen ja kotiinpaluun kannalta. Ilman perhesiteitä riski uusintarikollisuuteen ja yhteiskunnasta syrjäytymiseen on tunnetusti hyvin korkea. Yhteydenpito perheeseen antaa vangille uskoa tulevaisuuteen ja tarjoaa motiivin irtautua rikoskierteestä. Myös lapsen kannalta yhteydenpidolla vanhempaan on tärkeä merkitys. Yhteydenpidon avulla lapsi saa kokemuksia molemmista vanhemmistaan, mikä on ensiarvoisen tärkeää lapsen identiteetin kehityksen kannalta. (Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006, 24.)

4.3 Perheen leimautuminen ja vankeuden vaikutukset

Vankeusrangaistus merkitsee lähes poikkeuksetta käännekohtaa ihmisten elämässä, ja rangaistuksen jälkeen elämä on toisenlaista, vaikkei elämäntilanne vankeuden aikana paljon muuttuisikaan. Vankilalla on vahva merkitys länsimaisissa kulttuureissa, minkä vuoksi ehdoton vankeusrangaistus jättää syvät jäljet yksilöiden elämänkulkuun. Vapauduttuaan vankeudesta vangittu ja hänen perheensä joutuvat elämään vankeuden tuottaman leiman kanssa, joka säilyy heidän henkilökohtaisessa historiassaan, minäkäsityksessään sekä yhteiskunnallisessa asemassaan. Vankeus jättää aina pysyvän jäljen ihmiseen ja hänen kokemusmaailmaansa, eikä tätä kokemusta voi edes halutessaan pyyhkiä pois. (Kääriäinen 1996, 64; Kyngäs 2002, 151–152.)

Kääriäisen (1994, 149–150) mukaan vangin eristäminen yhteiskunnasta toteutetaan katkomalla vangin siteitä siviiliyhteiskuntaan, muun muassa perheeseen, ja lisäksi vanki voi menettää työnsä, joutua taloudelliseen ahdinkoon ja tulla leimatuksi rikolliseksi. Laineen (1991) mukaan sosiaalinen kontrolli aiheuttaa leimautumisen, eikä poikkeavuutta ja rikollisuutta olisikaan ilman yhteyttä sosiaalista kontrollia ja normeja luovaan yhteisöön. Rikoksesta epäilty saatetaan julkisissa tiedotusvälineissä leimata jo ennen oikeudenkäyntiä, ja yhteisön normeista ja kontrollista johtuen poliisin käsiin tai vankilaan joutumisella onkin jo itsessään varsin suuret leimaavat vaikutukset. Osansa leimasta saavat osakseen leimattujen omaiset. Vaikka leimat olisivat erehdyksessä syntyneitä, on niistä vaikea päästä koskaan irti. (Laine 1991, 64–67.)

Vankilaan joutuminen koettelee usein varsin rajusti vangin ja hänen omaistensa välisiä suhteita. Vankeustuomion aikana kanssakäyminen perheen kanssa vähenee merkittävästi ja vapauden riiston lisäksi myös vangin puoliso jää ilman aviopuolisoa ja lapsi ilman toista vanhempaa, jolloin myös vangin perhe tulee tavallaan rangaistuksi. On sanottu, ettei vankilaan joutuminen koskaan kosketa ainoastaan vankia, vaan myös hänen omaisensa ja läheisensä joutuvat usein kärsimään

tuomion seurauksista. Näin ollen, vankeus aiheuttaakin aina vähintään kaksinkertaisen rangaistuksen, sillä yhden perheenjäsenen vankilaan joutuminen voi romahduttaa koko perheen toimeentulon, asumisen ja sosiaaliset suhteet. Vankila leimaa vangin, mutta usein myös koko perhe tulee leimatuksi epäkelvoksi ja epäilyttäväksi. Joissain tapauksissa vangin perhe saa ympäristöltä näin suuremman rangaistuksen kuin itse vanki. (Ulvinen 1996, 78; Kyngäs 2002, 146; Perhe muurin toisella puolella 2003, 17.)

Yhden perheenjäsenen vankeus rankaisee koko perhettä, ja Saarisen (1993) mukaan toisen vanhemman ollessa vankilassa siviilissä oleva puoliso ”lusii” tuomiota siinä samalla. Siviilissä elävät puoliset kärsivät usein yksinäisyydestä ja sosiaalisista ongelmista, eivätkä he useinkaan ole tietoisia erilaisista tukimuodoista ja avunsaamisen mahdollisuuksista. Puolisot myös kohtaavat esimerkiksi lasten kasvatukseen ja elatukseen liittyvät ongelmat yksin, ja he voivat kokea, etteivät jaksata tai pysty kantamaan riittävästi vastuuta lapsista. Tuen hakeminen saatetaan kokea nöyryyttäväksi ja leimaavaksi. Myös ympäristön asenne voi tuntua varsin arvostelulta, ja puoliset usein peittelevät vaikeita asioitaan pystymättä puhumaan niistä ulkopuolisille, tai vankilassa olevalle puolisolleenkaan. (Saarinen 1993, 57–58.)

Lapsen kannalta vanhemman vankeuteen joutuminen on verrattavissa vanhempien erotilanteeseen, jolloin lapsi menettää yhteyden toiseen vanhempaan joksikin aikaa ja tapaamiset voivat olla epäsäännöllisiä ja lyhytkestoisia. Vankeustuomion aiheuttama perheenjäsenen menetys on kuitenkin erilainen kuin menetys muulla tavoin. Päinvastoin kuin omaisen kuollessa, vankilassa oleva palaa jonain päivänä; päinvastoin kuin avioerotilanteessa, vangin omainen leimautuu sosiaalisesti. (Richards 1992, 9; Girshik 1996, 11.)

5 VANHEMMUUDEN TUKEMINEN

Vastuullinen vanhemmuus on lapsen kehityksen peruspilari, mutta myös yhteiskunnallisesti tärkeä elämän jatkuvuuteen liittyvä tehtävä. Vanhemmuuden tukeminen kohdistuu aikuisen kykyyn olla yhteydessä lapseen ja huolehtia lapsesta, mutta myös aikuisen kykyyn pitää huolta itsestään ja omista rajoistaan. Tuessa ihminen saa kokemuksia avusta, ymmärryksestä ja myötäelämisestä. Tässä tutkimuksessa vanhemmuuden tukemista lähestytään sosiaalisen tuen käsitteen kautta. Sosiaalisen tuen käsite auttaa selkeyttämään tukemisen ulottuvuuksia ja tuen vaikutuksia käytännön tasolla. Vanhemmuutta voidaan tukea niin konkreettisella kuin henkiselläkin tasolla, ja tukeminen voi olla esimerkiksi ohjausta ja neuvontaa, taloudellista apua tai vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemista. (Arnkil & Eriksson 1996, 202; Kristeri 1999, 69–70; Lammi-Taskula & Varsa 2001, 7–10.)

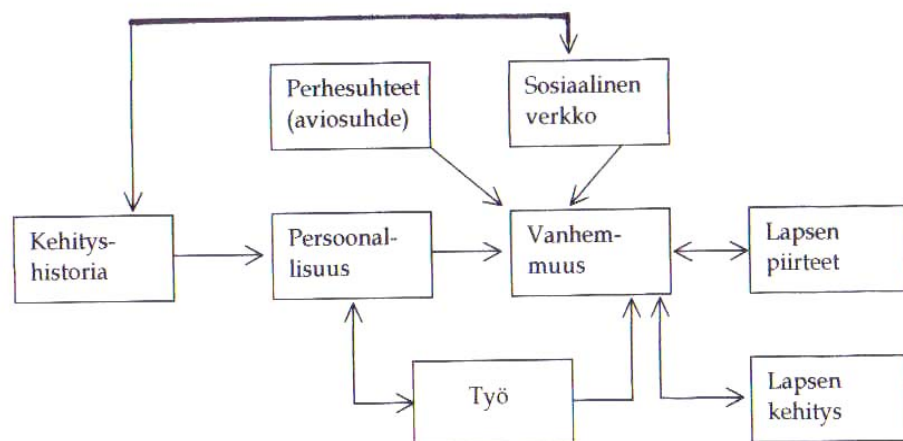
5.1 Vanhemmuuden käsitteellisiä paikannuksia

Vanhemmuus on monitasoinen ja koko elämän pituinen vuorovaikutteinen tehtävä. Vanhemmuus syntyy suhteessa lapseen, joten vanhemmuus myös kehittyy lapsen mukana. Vanhemmuus on lapsen kanssa elämistä ja hänen huolenpitoonsa sitoutumista. Vanhemmuus on elämän opettamista ja rajojen asettamista, mutta myös rakkauden antamista ja itsensä rakastamista. Ennen kaikkea vanhemmuus on vastuuta lapsen elämästä. (Vanhemmuuden roolikartta 1999, 5, 32; Rautiainen 2001, 7.)

Vanhemmuutta voidaan eritellä monitieteisesti, ja tieteellisessä tutkimusperinteessä vanhemmuutta on tarkasteltu muun muassa biologisen ja psykologisen vanhemmuuden, vaiheteorioiden ja vanhemmuuden kehitystehtävien kautta. Tutkimuksessani lähestyn vanhemmuuden käsitettä kuitenkin lähinnä vanhemmuuden prosessimallin ja ekopsykologisen näkökulman kautta, koska niiden

viitekehyksessä vanhemmuutta on mahdollista tarkastella kontekstuaalisesti suhteessa elämän ajallisiin ja paikallisiin prosesseihin. (Viljamaa 2003, 15–19.)

Kallandin (2001) ja Viljamaan (2003) siteeraamassa vanhemmuuden prosessimallissa Belsky (1984) esittää vanhemmuuden olevan useiden asioiden yhteyenkietoutumisen tulosta. Vanhemmuus syntyy suhteessa lapseen, mutta vanhemmuutta määrittää lisäksi vanhemman oma persoonallisuus, lapsuuden kokemukset, lapsen yksilölliset ominaisuudet sekä perheen koko sosiaalinen konteksti, johon kuuluvat parisuhde, perhe, sosiaaliset verkostot ja perheen senhetkinen elämäntilanne. Vanhemmuuden prosessimallin ja ekopsykologisen näkökulman mukaan vanhemmuutta voidaan kuvata jatkuvaksi ja alati muuttuvaksi sukupolvien väliseksi vastavuoroiseksi oppimis- ja sopeutumisprosessiksi, jossa myös vanhemmat muokkaavat itseään isänä ja äitinä. Vanhemmuus on perheen sisäinen ja yksityinen asia, johon kuitenkin perheen ulkopuolinen toimintaympäristö vaikuttaa. Vanhemmuus siis muuttuu ja saa erilaisia tulkintoja eri perhevaiheissa ja toimintaympäristöissä, joten jokaisen vanhemmuuden sisältö on ainutlaatuinen ja kunkin lapsivanhempisuhteen näköinen. (Kalland 2001, 222–223; Viljamaa 2003, 12–19.)

KUVIO 1. Vanhemmuuteen vaikuttavien tekijöiden prosessimalli (Belsky 1984)

Työni tutkimusosuudessa ja vanhempien haastatteluissa vanhemmuuden kokemusta ja tehtäviä jäsennetään Morenon rooliteoriaan pohjautuvan vanhemmuuden roolikartan avulla. Roolikartta selkeyttää vanhemmuuden merkityksiä ja tehtäviä käytännön tasolla sekä auttaa hahmottamaan vanhemmuuden kokonaisuutta. Vanhemmuuden roolikartta konkretisoi sitä, mitä muun muassa huolenpito, rajojen asettaminen ja rakastaminen käytännössä tarkoittavat. Vanhemmuuden rooleja ei kuitenkaan voi lokeroida ainoastaan yksittäisten tehtävien tasolle, vaan roolit ovat sidoksissa aikaan ja vallitsevaan kulttuuriin, ja lomittuvat näin toisiinsa elämän moninaisuuden mukaan. Vanhemmuuden roolikartta jakaa vanhemmuuden toiminnan ja tekojen tasolla viiteen päärooliin alaroolineen: (Helminen 2001, 59; Vanhemmuuden roolikartta 1999, 12–13, 24–30.)

1) Huoltajana vanhempi pitää yllä arkielämää ja säännöllisen perhe-elämän rutiineja, jotka muodostavat lapsen elämän elintärkeän perustan. Huoltajan rooliin kuuluu perustarpeiden tyydyttämisen lisäksi muun muassa rajojen asettamista ja levon turvaamista, kuin myös elämänopettamista ja virikkeiden antamista.

2) Rakkauden antajana vanhempi luo lapselleen naisellisen/miehisen itsetunnon ja itseluottamuksen perustaa. Rakkauden antaminen vanhempana tarkoittaa myös itsensä arvostamista ja rakastamista. Kun vanhempi arvostaa itseään, on hän myös vahvempi antamaan ja saamaan rakkautta lapseltaan.

3) Elämän opettajana vanhempi opettaa lapselleen sosiaalisia taitoja ja tapoja, kuten muiden huomioimista, oikean ja väärän erottamista, oikeudenmukaisuutta sekä arkielämän taitoja. Lapsuudessa ja nuoruudessa omaksutut roolit, arvot ja asenteet ovat suhteellisen pysyviä ja vaikuttavat siihen millaisia ihmissuhteita lapsi oppii luomaan toisiin ihmisiin.

4) Ihmissuhdeosaajana vanhempi auttaa lasta tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteitaan sekä tukee lapsen tunteiden kehitystä. Vanhempi vahvistaa positiivisen

minäkäsityksen syntymistä kertomalla myönteisiä asioista lapsestaan sekä antaa hänelle kokemuksia kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta.

5) Rajojen asettajana vanhemman tehtävänä on taata lapselle turvallinen lapsuus, mikä tarkoittaa niin fyysisen koskemattomuuden kuin perusturvallisuudenkin takaamista. Rajojen asettajana vanhempi tunnistaa myös omat voimavaransa ja jakamisensa ja uskaltaa rajata lapsen käyttäytymistä johdonmukaisesti kestäen myös lapsen pettymykset.

Vanhemmuuden roolikartta ei ole vanhemmuuden mittari, eikä se myöskään anna valmiita vastauksia hyvään vanhemmuuteen. Roolikartan tarkoituksena on tukea ja kannustaa vanhempia sekä auttaa heitä jäsentämään omaa vanhemmuuttaan. (Rautiainen 2001, 3; Helminen 2001, 60.)

5.2 Sosiaalinen tuki

Yksilön saama sosiaalinen tuki on usein ensimmäinen askel tukemisessa. Tuen avulla ihminen kokee itsensä hyväksytyksi ja hänen kykynsä vastaanottaa apua kasvaa. Sosiaalisella tuella on keskeinen vaikutus yksilön sopeutumiseen erilaisissa elämän muutosvaiheissa. Sosiaalisen tuen merkitys perustuu sen stressiä vähentävään vaikutukseen, jolloin stressin lieventymisen vaikutukset heijastuvat myönteisesti yksilön fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. (Kalland 2001, 223; Viljamaa 2003, 24.)

Sosiaalisella tuella tarkoitetaan useimmiten toisilta ihmisiltä saatua tukea, jolloin sosiaalista tukea saadakseen tuen saajan tulee kuulua jonkinlaiseen sosiaaliseen verkostoon, joka voi koostua niin virallisista tahoista, kuin perheestä ja ystävästään. Kaikki ihmissuhteet eivät kuitenkaan ole tukisuhteita, vaan sosiaalisen tuen tulee tarjota tyydytystä tuen saajalle siten, että yksilöllä on mahdollisuus myös omatoimisuuteen. Sosiaalisen tuen laatu ja määrä riippuvat siis siitä, millainen

merkitys sillä on tuen kohteena olevalle ihmiselle. Sosiaalinen verkosto on tuen saamisen ehdoton edellytys, mutta se ei silti aina takaa tukea tai toimi ehkäisijänä elämän stressitilanteita vastaan. (Tarkka 1996, 14; Kinnunen 1999, 24–25; Viljamaa 2003, 25.)

Cobb (1976) on alun perin määritellyt sosiaalisen tuen informaatioksi, joka kriisitilanteissa antaa henkilölle uskoa siihen, että hänestä välitetään, häntä arvostetaan ja hän kuuluu molemminpuolisen vuorovaikutuksen verkostoon. Cobbin määritelmä on kuitenkin saanut osakseen kritiikkiä, lähinnä sen vuoksi, ettei määritelmässä huomioida lainkaan käytännön avun merkitystä ja tuen väitetään toimivan pääasiallisesti vain kriisitilanteissa. (Viljamaa 2003, 24–25.)

Sosiaalinen tuki on kulttuurisidonnaista, jolloin sosiaalisen tuen muodot vaihtelevat eri yhteyksissä ja eri ympäristöissä. Useimmissa määritelmissä sosiaalisen tuen katsotaan sisältävän yhden tai useamman seuraavista tekijöistä: tunnetuki, käytännöllinen apu, tietotuki, itsearvostus- ja itsearviointitieto. Kinnusen (1999) näkökulmaan perustuva sosiaalisen tuen luokittelu sisältää sekä tunnevuorovaikutuksen että instrumentaalisen tuen, jotka yhdessä muodostavat tehokkaan tuen verkoston. Kinnusen mukaan sosiaalinen tuki voi olla aineellista, tiedollista, taidollista, henkistä tai emotionaalista. Thoits (1982, 1986) ja House (1981) jakavat sosiaalisen tuen likipitäen samoin, jolloin sosiaaliseen tukeen kuuluvat:

- Emotionaalinen tuki (esim. pitäminen, kannustus, empatia, rakkaus).
- Käytännön apu (suoranainen apu tarvittaessa, esim. palvelut, raha, tavara).
- Informatiivinen eli tiedollinen tuki (esim. neuvot, tieto, apu ongelmien ratkaisemisessa).

(Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2004, 24–25.)

Sosiaalinen tuki on aina toiminnallinen käsite, jolloin se liittyy niihin käytäntöihin, joiden kautta ihminen itse tai hänen sosiaalinen verkostonsa pyrkivät turvaamaan yksilön hyvinvointia. Tuen antaminen ja saaminen toteutuu ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa, siis yhteisöjen, järjestöjen, kunnallisten,

valtiollisten tai markkinaohjautuneiden toteuttajien toiminnassa. Sosiaalinen tuki liittyy ihmisten mahdollisuuksiin muuttaa elämäntilanteitaan sekä heidän kykyynsä tehdä ratkaisuja, jotka koskevat heitä itseään tai heidän kanssaihmissiään. Yksityisten ihmisten, yhteisöjen ja julkisen järjestelmän kautta luodaan siis edellytyksiä ihmisten elämänhallinnalle ja hyvinvoinnille. (Kinnunen 1999, 102–103.)

Tässä tutkimuksessa rajaudutaan tarkastelemaan ainoastaan viranomaisten tarjoamaa sosiaalista tukea. Kinnunen (1998, 77) jakaa sosiaalisen tuen tuottajat kuitenkin kolmeen ryhmään, jotka kukin toiminnassaan painottavat hieman eri piirteitä:

- Henkilökohtaiseen tuttavuuteen perustuvat toimijat (kanssaihmiset, perheenjäsenet, sukulaiset ja naapurit).
- Vertaisuuteen perustuvat toimijat (erilaiset lähiyhteisöjen ja järjestöjen jäsenet).
- Syy- ja normiperusteiset toimijat (palkkatyönään sosiaalista tukea tuottavat julkisen ja yksityisen sektorin ammattiauttajat).

Viranomaiskäsitettä määriteltäessä nojaututaan yllä olevaan Kinnusen luokitteluun, jonka mukaan viranomaiskäsite on rinnastettavissa syy- ja normiperusteisiin toimijoihin eli palkkatyönään sosiaalista tukea tuottaviin julkisen ja yksityisen sektorin ammattiauttajiin (Kinnunen 1998, 77).

5.3 Sosiaalisella tuella vahvempaan vanhemmuuteen

Vanhempien selviytymismahdollisuuksiin arjessa vaikuttavat sekä perheen sisäiset tekijät, kuten parisuhde ja taloudellinen tilanne, että myös laajempi perheen ulko-puolinen kulttuurinen ja sosiaalinen ympäristö, kuten saatavilla oleva päivähoido, viralliset organisaatiot naapurit ja lähiympäristö, siis koko sosiaalinen verkosto. Tuen laatu sekä tuen tarve vaikuttavat tuen merkityksen kokemiseen. Lisäksi kunkin perheen tavat, tiedot ja taustat vaikuttavat siihen, mitä perhe tarvitsee, ja kuinka perhe kokee saadun tuen. Sosiaalinen tuki voi edistää äidin ja isän

suoriutumista vanhemmuuden tehtävistä. Toisaalta taas vanhemmuuden tehtävistä selviytyminen voi edellyttää taitoa ottaa vastaan sosiaalista tukea. (Kinnunen 1998, 78–79; Määttä 1999, 85; Viljamaa 2003, 18.)

Sosiaalinen tuki vaikuttaa olennaisesti vanhemmuuden laatuun sekä äitinä ja isänä jaksamiseen. Sosiaalinen tuki voi vaikuttaa suoraan vanhemmuuteen neuvojen, palautteen ja roolimallien kautta sekä epäsuorasti lisäämällä vanhempien henkistä hyvinvointia. Viljamaa mainitsee Crockenbergin (1988) määrittelyyn nojaten neljä sosiaalisen tuen vaikutusprosessia. Tuen avulla voidaan vähentää stressitilanteiden määrää perheessä, kun esimerkiksi lastenhoitoapu, neuvot ja taloudellinen apu lievittävät perheen arkipäivän taakkaa. Tuki voi myös toimia puskurina stressaavissa tilanteissa, ja auttaa vanhempia rakentamaan aktiivisempia selviytymiskeinoja. Lisäksi emotionaalisen tuen on todettu olevan hyvä vanhemmuuden ennustaja: kun itse saa myötäelävää tukea, on helpompi antaa hoivaa ja tukea lapselleenkin. Toimiva sosiaalinen tukiverkko parantaa siis vanhempien mahdollisuuksia vastata vanhemmuuden haasteisiin. (Viljamaa 2003, 24–27.)

6 TUTKIMUKSEN TAUSTA, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Vankeuteen ja vanhemmuuteen kohdistuu vahvoja ennakkoluuloja, mikä osaltaan johtuu luultavasti siitä, ettei vankiperheiden arjesta ole juurikaan tietoa. Vaikka vankien perheistä on jonkin verran keskusteltu julkisuudessa, on näiden perheiden vanhemmuus yhteiskunnassamme edelleen varsin vaiettu ja vähän tutkittu asia, eikä kotimaista tieteellistä tutkimusmateriaalia aiheesta juurikaan ole olemassa. Etenkin siviilissä elävän vanhemman kokemukset ja tuen tarpeet ovat jääneet tutkimuksissa vähälle huomiolle, vaikka vankeusrangaistus voidaan nähdä koko perhettä koskettavana kokonaisvaltaisena elämänmuutoksena.

6.1 Tutkimusaihe aiempien tutkimusten valossa

Vankeja koskevat tutkimukset ovat Suomessa olleet pääasiassa rangaistuslaitos-tutkimuksia keskittyen lähinnä miesvankeihin. Rangaistuslaitostutkimuksissa on yleisimmin oltu kiinnostuneita vankien käsityksistä liittyen vankilarangaistuksen suorittamiseen tai vankilassa elämiseen. Vankien elinoloihin kohdistuneissa tutkimuksissa on tarkasteltu vankien voimavaroja ja selviytymiskeinoja (Jääskeläinen 1999; Lahti 2004; Widgren 2000) sekä elämänhallintaa ja elämänjäsenystä (Nyman 2001; Salminen 2001; Riittinen 1998.) Tutkimuksen kohteina ovat olleet myös vankien käsitykset turvallisesta elämästä ja turvattomuudesta (Kauppila 1999).

Kattavammin vankien elinoloja ja hyvinvointia ovat tarkastelleet Kyngäs (2000) ja Hautala (2001), joiden tutkimukset ovat kohdistuneet vankeusrangaistuksiin tuomittujen elämänselkään ennen vankilaa ja vapautumisen jälkeen. Kääriäinen (1995) ja Kuure (1996) ovat elämänkaaritutkimuksissaan pyrkineet selvittämään muun muassa sitä, miksi vankilaan joutuneiden ihmisten sosiaaliset turvaverkot ovat alun perin murtuneet. Vankien vuorovaikutussuhteista kiinnostuneet tutkimukset ovat keskittyneet muun muassa sosiaalisten verkostojen tarkasteluun ja niissä aiheutuneiden muutosten pohdintaan (Tallgren & Tikkanen 1996; Tammi 2004).

Nämä tutkimukset antavat merkittävää tietoa vankien elinolosuhteista ja kokemus-maailmasta, mutta eivät sinällään valota vankien perheiden tilanteita ja elämisen tasoja. Ainoat löytämäni suoraan perheisiin kohdistuneet tutkimukset on tehty 1970- ja 1980-luvuilla. Rissanen (1974) on pro gradu- työssään tutkinut avioliitossa olevia vankeja ja heidän perheitään. Heinonen (1986) on kohdistanut huomionsa perheellisen vangin auttamiskeinoihin vankiloissa ja Kriminaalihuoltoyhdistyksen aluetoimistoissa. Heinosen tutkimus selvittelee vankeudessa ja vapaudessa tehtävän perhekeskeisen kriminaalihuoltotyön muotoja ja sisältöjä, pyrkien lähinnä niiden kuvailuun kriminaalipolitiikan ja perhepolitiikan

näkökulmasta. Vaikka Heinosen tutkimus tuo laaja-alaisesti esille perheiden kanssa tehtävän työn muotoja, se ei sinällään käsittele aihetta perheiden katsantokannasta.

Lähimpänä omaa tutkimusaiheittani on Hanna Isotalo (2006), joka opinnäytetyössään on paneutunut vankien puolisojen kokemusmaailmaan ja selvittänyt heidän ajatuksiaan sosiaali- ja terveyspalvelullisista tuen tarpeista. Hänen tutkimusaineistonsa perusteella puolison vankeusrangaistus tuo mukanaan mittavan elämänmuutoksen, josta selviytymiseen vangin puoliso kokivat tarvitsevansa tukea. Tutkimuksessaan hän toteaa puolison vankeusrangaistuksen vaikuttavan siviilissä elävän puolison elämän lähes jokaiselle osa-alueelle. Hänen opinnäytetyönsä perusteella sosiaali- ja tukipalveluille olisi tarvetta erityisesti henkisen jaksamisen tukemisessa sekä taloudellisen tilanteen helpottamisessa, mutta vankien puoliso olivat kaivanneet myös opastusta ja neuvontaa selviytyäkseen puolison vankeuden aiheuttamasta elämänmuutoksesta.

6.2 Näkökulma, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on kuvata tarinallisessa viitekehyksessä vanhempien subjektiivisia kokemuksia vanhemmuudesta sekä vanhemmuuden tuen tarpeita vankeusrangaistusaikana. Edelleen tutkimukseni tehtävänä on selvittää sitä, millaista sosiaalista tukea vanhemmat ovat saaneet ja kaivanneet viranomaisverkostoilta vankeusrangaistusaikana niin vankilan sisä- että ulkopuolisilta toimijoilta, sekä mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tuen tarpeen kokemiseen.

Tutkimukseni on laadullinen, narratiiviseen tutkimusotteeseen nojaava tapaus-tutkimus. Tutkimukseni on rajattu koskemaan ainoastaan yhtä rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperhettä, koska tavoitteenani on luoda kokonaiskuvaa ilmiöstä perheen oman näkökulman pohjalta. Vaikka tutkimuksen aihe koskee asiakasperhettä, tutkimusaineisto pohjautuu ainoastaan vanhempien haastatteluihin, sillä

vanhempien kokemukset ovat tavoitettavissa ainoastaan vanhempien oman kertoman kautta.

Tutkimuksen teoriaosuuden tarkoituksena on luoda viitekehys vanhempien kokemuksille. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys käsittelee vankeutta ja vankeuden vaikutuksia laajasti, koska haluan lukijan ymmärtävän, ilman vankeinhoidon tuntemusta, vankien elämis- ja kokemismaailmaa, ja sitä, kuinka perheellisen vangin asema muokkautuu vankeinhoidon periaatteiden ja lainsäädännön raamittamana. Vankien sosiaalisen tilanteen tarkastelu kuvaa vankien elämismaailman problematiikkaa sekä rikollisuuden mukanaan tuomia ongelmakohtia. Vanhemmuutta käsittelevä osuus luo pohjaa vanhemmuuden roolien ja tehtävien käsitteille, sekä selvittää vanhemmuuden tukemisen ulottuvuuksia.

Tutkimukseni näkökulma perustuu systeemiseen näkemykseen perheestä. Tällöin vanhempien selviytymisen ja perheen kokonaiselämäntilanteen voidaan ajatella vaikuttavan niihin voimavaroihin, joita vanhemmilla on kasvatustehtävässään käytössä. (Meidän perhe 2006; Forssen, Laine & Tähtinen 2002, 88.) Yhden perheen tapaustutkimuksesta saatu hyöty perustuu vanhempien omakohtaiseen kokemukseen ja suoraan kerrontaan. Keskeistä tutkimuksessani on tuoda rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheet esille tuntevina ja ajattelevina inhimillisinä ihmisinä ja vähentää näin myös heihin kohdistuvaa leimaamista (ks. Väkeväinen 2005, 8).

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat ja ne ovat tarkentuneet haastattelujen edetessä:

1. Millaisena perheen vanhemmat kokevat vanhemmuuden vankeusrangaistusaikana?

- Mitkä asiat ovat keskeisiä vanhemmuudessa?
- Millainen merkitys vankeudella on vanhemmuuden kokemuksessa?
- Millainen merkitys vankeudella on vanhemmuuden tehtävien kannalta?

2. Millaista sosiaalista tukea vanhemmuuteen perheen vanhemmat ovat saaneet ja kaivanneet viranomaisverkostoilta vankeusrangaistusaikana?

- Mitkä asiat ovat määrittäneet tuen tarvetta?
- Miltä tahoilta tukea on saatu ja kaivattu?
- Missä vaiheessa vankeusrangaistusaikaa tukea on saatu ja tarvittu?
- Millaisena vanhemmat ovat kokeneet saamansa tuen?

7 TARINA, TULKINTA JA TODELLISUUS

Ihmiset tarinoivat elämäänsä, tarina on elämää ja elämä on tarinaa. Päivittäiset kohtaamiset, menneiden muistelut ja tulevaisuuden suunnitelmat rakentuvat tarinallisista aineksista. Ihmiset, tapahtumat ja tilanteet nivoutuvat toisiinsa muodostaen kertomusta elämästä. Kerromme tuttavillemme elämäntapahtumista, joiden päähenkilöinä ja kertojina itse toimimme. Puoliso, työtoveri, sosiaalityöntekijä tai lapsi astuu kertomuksemme henkilöahmoksi, osaksi elämää ja elämästä kehkeytyvää tarinaa. (Hyväri 2001, 17.)

Tutkimusta lukiessa ja tuloksia tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että tässä tutkimuksessa pääosassa ovat yhden perheen vanhempien henkilökohtaiset kokemukset. Tutkimus ei pyri yleistettävään ja objektiiviseen tietoon, vaan lähinnä henkilökohtaisten kokemusten kuvailuun. Laitisen (2004, 54) mukaan ihmisen kokemus on aina tosi hänelle itselleen, eikä näin ollen kukaan voi väittää, ettei tuo kokemus olisi totta.

7.1 Tutkimuksen lähestymistapa

Tämä tutkimus on lähestymistavaltaan narratiiviseen tutkimusotteeseen nojaava laadullinen tapaustutkimus. Tutkimusasetelmani noudattaa laadullisen tutkimuksen lähtökohtia pyrkien todellisen elämänkuvaamiseen ihmisten mielipiteiden ja kokemusten kautta. Laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on kokonaisvaltainen tiedonhankinta, jonka avulla tutkittavaa ilmiötä pyritään tarkastelemaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti sen todellisessa tapahtumaympäristössä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 151–154.)

7.1.1 Tapaus

Tapaustutkimus on käsitteenä varsin väljä, ja esimerkiksi Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on aina tavallaan kyse tapauksesta. Tässä tutkimuksessa tapaustutkimusta ei ajatella niinkään tutkimusmetodina, vaan lähinnä tutkimuksellisena näkökulmana, koska tapaustutkimuksen voi toteuttaa hyvinkin erilaisin metodein sekä eri menetelmiä ja aineistoja yhdistellen. (Eskola & Suoranta 1998, 65–66.)

Tapaustutkimuksesta on vaikea antaa yhdenmukaista määritelmää ja esimerkiksi Yin (1994,13) määrittelee tapaustutkimuksen tutkimukseksi, jossa tietyssä ajassa tapahtuvaa ilmiötä tarkastellaan sen todellisessa tapahtumakontekstissa eli siinä ympäristössä, jossa ilmiö tapahtuu. Useimmiten ajatellaan tapaustutkimuksen eli monografian tarkoittavan yhden tapauksen tai yksilön kuvaamista. Tutkittava tapaus voi olla myös jokin ihmisryhmä, tapahtuma, prosessi tai episodi. Oleellista on, että se voidaan ymmärtää tietyssä kokonaisuutena, tapauksena. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001,161,168.)

Tutkimukseni tapaus muodostuu yhdestä rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheestä, jolloin tutkimuskohteena ovat perheen molempien vanhempien

kokemukset vanhemmuudesta tietyssä ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa, jotka tässä tapauksessa ovat perhe, vanhemmuus, siviili ja vankila. Ilmiötä rajaavana tekijänä toimii vankeusrangaistusaika. Tapaustutkimuksessa tapaus ei ole otos jostakin isommasta joukosta, eikä sillä pyritä tilastolliseen yleistämiseen, vaan tapausta on tarkoitus tarkastella kontekstisidonnaisesti huomioiden paikalliset, sosiaaliset ja ajalliset tapahtumaympäristöt. (ks. Saarela-Kinnunen & Eskola 2001,161,168.)

Tapaustutkimuksen tapaus voi olla mahdollisimman tyypillinen ja edustava, mutta se voi olla myös poikkeuksellinen tapaus, joka poikkeuksellisuudessaan voi kertoa paljon tutkittavasta ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 66). Esimerkiksi Hyväri (2001) on tutkinut ongelmistaan selviytyneiden sankaritarinoita. Jokainen tarinoista on ainutkertainen ja poikkeuksellinen, mutta niiden avulla voidaan tarkastella marginaalisuutta ja marginaalista murtautumisen mahdollisuuksia.

7.1.2 Narratiivinen kokemuksen tutkimus

Tutkimukseni nojautuu narratiivis-elämäkerralliseen tutkimusotteeseen. Hatchin ja Wisniewskin (1995) mukaan keskeisin ero perinteisen laadullisen tutkimuksen ja narratiivisen tutkimuksen välillä on tietämisen subjektiivisuus. Jotta saadaan tietoa yksilön henkilökohtaisista kokemuksista, on yksilön annettava muodostaa siitä oma tarinansa. (Heikkinen 2001, 116.)

Narratiivisuus tutkimuksessa viittaa lähestymistapaan, jossa huomio kohdistetaan kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Narratiivisuuden käsite on peräisin latinankielestä, jossa substantiivilla *narratio* tarkoitetaan kertomusta ja verbillä *narrare* kertomista. Englannin kielessä kantasanat ovat muotoutuneet substantiiviksi *narrative* ja verbiksi *narrate*. Käsitteelle ei kuitenkaan ole suomenkielessä vakiintunutta nimitystä, ja käytänkin tässä tutkimuksessa Hännisen käyttämää synonyymia *tarinallisuus*. (Heikkinen 2001,116.)

Tutkimukseni näkökulma perustuu Erkkilän (2005) hyödyntämään Brunerin (1986, 1987, 1996) narratiivikäsitteeseen, jossa narratiivilla viitataan narratiiviseen ajatteluun sekä sen avulla tuotettuihin tarinoihin. Brunerin mukaan narratiivit ovat ihmisen luonnollisimpia ja tärkeimpiä tapoja muodostaa merkityksiä elämäntapahtumista. Narratiivisuudessa on kysymys ihmisen omaa elämää koskevien kertomusten jatkuvasta rakentamisesta ja työstämisestä, ja tarinoiden merkitys korostuu erityisesti elämän muutosvaiheissa. Narratiivinen tutkimus ei pyri yleistettävään tai objektiiviseen tietoon, vaan paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. (Erkkilä 2005, 195–197.)

Heikkisen (2001) mukaan narratiivinen tutkimus voidaan ymmärtää väljäksi metodiseksi viitekehykseksi, jonka ydin on siinä, että huomio kohdistetaan kertomuksiin todellisuuden ja maailman merkitysten välittäjänä ja tuottajana. Tässä tutkimuksessa narratiivisuus ymmärretään lähinnä tutkimuksen lähestymistapana, jolloin sillä viitataan tutkittavan ilmiön ontologiaan eli tiedon luonteeseen ja epistemologiaan eli siihen, millä menetelmillä tietoa saadaan. Narratiivisuuden ontologiset lähtökohdat määrittelevät ihmisen aktiiviseksi ja merkityksiä antavaksi toimijaksi. Ihmisen elämään liittyvät ilmiöt ovat prosessimaisia; niitä voidaan tulkita kielen avulla ja ne ovat aikaan ja paikkaan sidottuja. Ihminen on luonnostaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja tässä vuorovaikutuksessa hän muodostaa oman käsityksensä ympäröivästä todellisuudesta. Yksityisen ihmisen käsitys muokkaa puolestaan yhteistä kokemusta. Kun ihminen kertoo tarinaansa, hän samalla elää sitä. (Heikkinen 2001, 116–120.)

7.2 Aineistona vanhempien narratiiviset haastattelut

Tutkimusaineisto koostuu yhden rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheen molempien vanhempien narratiivisista ja syvällisistä haastatteluista, joita tein yhteensä neljä. Alun perin suunnitelmissani oli tehdä kuusi haastattelua, mutta lopulta kaksi intensiivistä tapaamiskertaa riittivät pääsemään sisään vanhempien

kokemusmaailmaan, ja onnistuin tavoittamaan tarvittavan tiedon näiden kahden syvällisen tapaamiskerran myötä. Jo toisen haastattelukerran loppuvaiheessa, että myöhemmin aineistoa analysoidessani huomasin, että vanhempien kertomuksissaan esille tuomat seikat alkoivat muistuttaa toisiaan, ja siksi katsoin, ettei kolmas haastattelukerta olisi tuottanut tutkimuskysymysten kannalta uutta tietoa (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 89–90).

Perheen kokonaiselämäntilannetta hahmottaessani pystyin keskustelujen kautta hyödyntämään myös perheen kanssa pitkään työskennelleen viranomaisen asiantuntemusta. Tutkimukseni tukena ja asiantuntijoina ovat toimineet myös Kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimiston työntekijät, joilta olen saanut konsultaatioapua niin teoriaosuuden tiedon hankintaan kuin empiiriseen osan toteuttamiseen.

Aineistonkeruumenetelmänä olen käyttänyt tarinallisia haastatteluja syvähaastattelun piirteitä noudatellen. Syvähaastattelun on sanottu olevan toimiva aineistonkeruumenetelmä sellaisessa tutkimuksessa, jonka kohteena ovat elämän murrosvaiheet ja sopeutumisprosessit, kuten tutkimuksessani esillä oleva vankeuden aiheuttama elämänmuutos (ks. Kortteinen 1982, 302; Väkeväinen 2005, 11). Narratiiviseen lähestymistapaan perustuvan tutkimushaastattelun tulisi perustua haastateltavien mahdollisimman vapaaseen oman elämän kuvaamiseen suullisesti tai kirjallisesti (Erkkilä 2005, 200). Haastattelutilanteessa pyrin antamaan vanhemmille mahdollisuuden johtaa keskustelua ja tarinan punontaa heidän haluamaansa suuntaan, ja tavoitteenani olikin saada vanhemmat kertomaan heille merkityksellisistä asioista ja kokemuksista, sekä auttaa heitä sijoittamaan näitä kokemuksia vankeuden ajalliseen ja paikalliseen tapahtumaketjuun.

Alkuperäinen suunnitelmani oli tehdä puolistrukturoituja teemahaastatteluja, mutta kohdistin lopulta aineistonhankintamenetelmää avoimempaan suuntaan, ja päätin toteuttaa haastattelut syvällisempinä ja avoimempina haastatteluina narratiivisia menetelmiä apuna käyttäen tutkimusaiheen henkilökohtaisuuden vuoksi, ja

myös siksi, että on todettu, ettei teemahaastattelu ole aina paras mahdollinen tiedonhankintamenetelmä, kun halutaan tietoa ihmisten kokemuksista (Laine 2001, 35). Ihmisen kokemuksia kun on mahdotonta tietää etukäteen, ja teemahaastattelua käyttäessäni olisin joutunut tekemään rajoittavia valintoja jo ennen haastatteluja.

Haastattelujen aihepiirit olivat teemahaastattelua muistuttaen etukäteen määritelty tutkimuskysymyksiäni noudatellen. Suunnittelin aihepiirit lähinnä omaksi tuekseeni haastattelutilanteita varten, ja ne muotoutuivat vankeusajan ajallisen ja paikallisen tapahtumaketjun ympärille. Haastattelujen aihepiirit liittyivät tutkimuskysymyksiäni mukaillen vanhemmuuteen vankeusaikana, vankeusaikaan tapahtuneen sekä tuen tarpeisiin ja viranomaisten merkitykseen tuen lähteinä. Ennen haastattelujen tekemistä oli työni teoreettinen perusta jo pitkälti valmis ja auki kirjoitettu, joten myös haastattelujen aihio rakentui pitkälti sen mukaan, mitkä asiat itse koin tutkimusaiheen kannalta merkityksellisiksi kokemukseni, tietojeni ja lukemani kirjallisuuden perusteella.

Ennen haastattelujen aloittamista kerroin vanhemmille, mitä tutkin ja mistä olen kiinnostunut. Kerroin, että minua kiinnostaa vanhemmuus silloin, kun toinen vanhempi on vankilassa ja poissa perheen senhetkisestä arjesta. Kerroin myös tutkimustehtäväni eli kiinnostukseni vanhemmuuteen ja vanhemmuuden tuen tarpeisiin vankeusrangaistusaikana. Ennen kerronnan alkamista korostin vielä sitä, että vanhempien ei tarvitse miettiä sitä, mikä saattaa olla merkittävää tutkimukseni kannalta vaan, että he voivat kertoa siitä niistä asioista, joita he itse pitävät tärkeinä puhuttaessa vanhemmuudesta ja vankeudesta.

Käytännössä haastattelutilanteet toteutuivat niin, että aloitin keskustelun kysymällä kuulumisia ja yleisiä asioita. Sitten käynnistin kerrontaa hahmottelemalla tarinan alkua, ja annoin sitten haastateltavien ohjata tilannetta ja keskustelun etenemistä omien ajatustensa ja minun tekemien tarkentavien kysymysten pohjalta. Haastattelussa käytin tarinoinnin aloittamisen apuna vankeusajasta

muodostamaani aikajanaa sekä vanhemmuuden roolikartasta tekemääni sovellusta. Ensimmäisten haastattelujen jälkeen litteroin ja analysoin haastattelut. Analysoitujen haastattelujen pohjalta rakensin puitteet seuraavalle haastattelukerralle syventääkseni vanhempien kertomusta.

Vanhempien haastattelut rakentuivat varsin erilaisiksi kokonaisuuksiksi, johtuen henkilökohtaisten kokemusten moninaisuudesta. Perheen isä kaipasi haastattelutilanteessa enemmän aiheeseen johdattelua ja suoria kysymyksiä, ja isän haastattelussa oli enemmän teemahaastattelun piirteitä. Isän kanssa omaehtoinen muistelu käynnistyi hitaammin ja aineisto jäi niukemmaksi. Äiti taas lähti viemään keskustelua alusta alkaen, ja muodosti tarinaa vankeusajasta muistojaan ja niiden merkityksiä pohtien.

Ensimmäisten haastattelujen alut olivat jäykempiä ja muistuttivat enemmän teemahaastattelua, mutta haastattelujen edetessä ilmapiiri muuttui avoimemmaksi. Kortteisen (1982, 295–197) mukaan syvähaastattelusta voidaan puhua silloin, kun haastateltavan itsestään antama kuva syvenee ja tulee rikkaammaksi haastattelun kuluessa. Luottamuksen ja yhteisymmärryksen syntymisen myötä haastatteluissa voidaan siirtyä toiseen vaiheeseen, jolle on ominaista avoimuus ja vilpittömyys. Tämä näkyi haastatteluissani esimerkiksi omaehtoisena kerrontana sekä syvällisenä pohdintana, ja äiti mainitsi myös olevansa mielissään siitä, että joku haluaa kuunnella ja tuoda julki myös heidän näkemyksiään. Äidillä oli selkeästi tarve puhua ja jakaa kokemuksiaan, joten hänen kanssaan haastatteluissa päästiin syvemmälle kuin isän kanssa.

7.3 Tutkimusprosessin kuvailua

Olin ensimmäisen kerran yhteydessä Kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimiston johtajaan Tammikuussa 2006, jolloin kävimme alustavia keskusteluita opinnäytetyön aiheeseen ja toteuttamiseen liittyen. Yhteistyö ja tutkimusaiheeseen perehtyminen jatkuivat työharjoittelun aikana Lahden Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistossa keväällä 2006. Sain suullisen tutkimusluvan Kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimiston johtajalta aiheen tarkennuttua lopulliseen muotoonsa kesäkuussa 2006.

Tutkimusluvan saamisen jälkeen olin kesän kuluessa yhteydessä Kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimiston apulaisjohtajaan, joka lupasi auttaa minua haastateltavien valinnassa. Toimitin tutkimuskirjeet apulaisjohtajalle, jotta hän voisi niiden avulla tiedustella asiakkailtaan halukkuutta tutkimukseen osallistumiseen. Kirjeessä kerroin tutkimuksestani, sekä pyysin vanhemmilta lupaa tehdä haastattelu. (ks. Liite 2.)

Kriminaalihuoltolaitos valitsi haastatellut siten, että en itse vaikuttanut haastateltavien valintaan, muutoin kuin määrittämällä löyhät kriteerit perheen valinnalle. Perheen valintaa määrittävinä kriteereinä toimi vapaaehtoisuus tutkimukseen osallistumiseen sekä vanhempien sitoutuminen perheeseen. Iän, lapsimäärän, vankilan tai vankeustuomion pituuden suhteen ei ollut kriteerejä, mutta rajasin pois myös perheväkivalta- tai seksuaalirikoksista tuomitut, koska tutkimusasetelmani edellytti vastavuoroista ja tyydyttävää tunnesuhdetta perheenjäsenten välillä.

Sain kesän kuluessa apulaisjohtajalta tiedon asiakasperheen suostumisesta haastatteluun. Haastattelujen aikataulut sovittiin perheen toiveiden mukaan alkusyksyllä. Sain haastateltavien henkilöllisyyden tietooni vasta haastattelupäivänä, sillä ennakkotiedot perheestä olisivat voineet luoda ennakkoasenteita ja rajata toimintaani haastattelutilanteessa. Ilman etukäteisolettamuksia minun oli helpompi luoda tilaa vanhemmille tuottaa tarinaa heidän omista lähtökohdistaan käsin.

Sovimme käytännön järjestelyjen vuoksi ensimmäisen tapaamisen perheen kotiin ehdonalaisvalvontatapaamisen yhteyteen. Haastatteleman perheen toinen vanhemmista oli tuomittu alle kolmen vuoden mittaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Hän oli suorittanut osan rangaistuksestaan vankilassa, ja suoritti nyt lopputuomiotaan ehdonalaisessa vapaudessa. Ehdonalaisvalvoja tuli perheen toivomuksesta mukaan ja sovimme niin, että minun haastattellessa toista vanhempaa, hän keskustelisi toisen vanhemman kanssa ja tarvittaessa huolehtisi myös lapsista. Ensimmäinen haastattelu-aika kuitenkin peruuntui ja uusi aika sovittiin parin päivän päähän.

Ensimmäisellä haastattelukerralla menimme perheen kotiin ja tutustuimme toisiimme ennen haastattelujen aloittamista jutustellen kahvin merkeissä. Granfelt (2004, 145) on korostanut haastateltavien ”omaan tilaan” tutustumisen merkitystä. Perheen lapset olivat kotona haastatteluhetkellä, joten perheen arki näyttäytyi minulle varsin todellisena. Molemmat haastattelut toteutettiin perheen kotona, joten sain näin ollen ainutlaatuisen mahdollisuuden tutustua perheen elämään syvällisemmin.

Kahvittelun ja tutustumisen jälkeen rauhoitimme ”virallisen” haastattelutilanteen keittiöön. Ennen haastattelujen aloittamista kerroin vielä mitä opiskelen, mitä tutkimukseni koskee, ja mistä olen kiinnostunut. Kerroin vanhemmille myös, että tunnistetiedot jäävät ainoastaan minun tietooni, ja jos käytän työssäni suoria lainauksia vanhempien kertomuksesta nimi- ja paikkatiedot poistetaan niistä. Mainitsin, että haastattelunauhut ja muu tutkimusmateriaali hävitetään tutkimuksen valmistuttua, ja että vanhemmat saavat myös valmiin työn luettavakseen. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 128–129.)

Molemmilla kerroilla haastattelin vanhemmat peräkkäin. Haastattelujen välillä pidimme noin kymmenen minuutin tauot. Haastattelut keskeytyivät pariin kertaan arkisten tehtävien vuoksi, milloin lapsi tarvitsi juomista, milloin pyyhkimistä.

Keskeytykset eivät mielestäni haitanneet haastattelujen etenemistä, koska haastattelut olivat tarkoituksenmukaisesti mahdollisimman todentuntuksia ja rentoja keskustelutilanteita. Ensimmäisellä haastattelukerralla keskustelimme vanhemmuudesta, vankeusajasta sekä vankeuden vaikutuksista vanhemmuuden kokemukseen ja vanhemmuuden toteutumiseen. Helpottaakseni vanhempien kerrontaa omasta elämästään korostin vielä, että vanhempien ei tarvitse miettiä sitä, mistä he ajattelevat olevan minulle apua tutkimuksessani. Sen sijaan pyrin korostamaan sitä, että vanhemmat voivat kertoa niistä asioista, jotka heidän omasta mielestään tuntuvat jotenkin tärkeiltä tuoda julki puhuttaessa vanhemmuudesta ja vankeudesta.

Ensimmäiset haastattelut kestivät yhteensä noin pari tuntia, ja sovimme seuraavan haastattelun muutaman viikon päähän ehdonalaisvalvontatapaamisen yhteyteen perheen kotiin. Haastattelujen jälkeen kirjasin ylös myös tapaamiseen liittyvät tilanteet, kuvaukset kodista ja perheen ilmapiiristä. Kirjasin pääpiirteittäin muistiin myös ilman nauhuria käymämme vapaat keskustelut, jotta tunnelma ja tila olisivat paremmin tavoitettavissa analysoinnin ja tulosten kirjaamisen hetkellä. Vanhempien kanssa käymämme vapaat keskustelut eivät sinällään ole osa tutkimusaineistoa, vaan ne ovat toimineet lähinnä omana tukenani hahmottaessani perheen tarinaa.

Myös toisella haastattelukerralla ehdonalaisvalvoja oli mukana, mutta ei viipynyt pitkään. Toinen haastattelukerta noudatteli pitkälti ensimmäisen kerran rakennetta, mutta sujui avoimemmassa ja rennommassa ilmapiirissä. Ehkä jännittyneisyyttä laukaisi myös se, että ehdonalaisvalvojan poistuttua tilanteesta hävisi myös kontrollin elementti. Vanhemmat puhuivat avoimemmin ja laajemmin, joten myös haastattelut muodostuivat syvällisemmiksi ja pidemmiksi. Haastattelujen jälkeen jäin vielä hetkeksi keskustelemaan vanhempien kanssa, ja minulle välittyi vanhempien puheesta sellainen kuva, että haastattelujen myötä murtui ehkäpä myös joitain ennakkoluuloja ja raja-aitoja sosiaalityön ja perheen välillä.

7.4 Tarinoista tulkintaan

Tutkimusprosessia on vaikea eritellä eri vaiheisiin, koska aineiston kerääminen, teoriaan perehtyminen ja analyysi ovat lomittuneet tutkimusraportin kirjoittamisprosessiin ja pohdintaan. Aineiston analyysissä olen tavoitellut aineistolähtöistä ja ymmärtämiseen pyrkivää tutkimusotetta, ja ymmärtämisellä tarkoitan työssäni sitä, vanhemmuutta, vankeutta ja vanhemmuuden tuen tarpeita pyritään tarkastelemaan vanhempien oman kokemus- ja elämismaailman pohjalta (Hirsjärvi ym.1997, 220).

Aineiston käsittelyn aloitin litteroimalla haastattelut sanatarkasti heti haastattelujen jälkeen, jotta tapaamisen tunnelma ja tilanteet olisivat vielä tavoiteltavissa mahdollisimman todentuntuisina. Litterointivaiheessa en jaotellut vanhempien kertomusta teema-alueisiin, vaan kirjoitin aineiston täysin puhetta vastaavaksi, mutten merkinnyt tekstiin kehonliikkeitä, taukoja tai hiljaisuuksia. Luin litteroidut haastattelut useaan kertaan läpi, jotta saisin muodostettua kuvaa vanhempien kertomusten keskeisistä aihealueista.

Haastatteluja lukiessani pyrin peilaamaan vanhempien tuottamaa tarinaa kertomushetken tunnelmaan, taukoihin ja puheenpainotuksiin. Tekstiä lukiessani keräsin tekstinkäsittelyohjelmalla vanhempien kertomuksesta nousevia teemoja ja keskeisiä aihealueita, ja jaottelin niitä vankeusajan ajallisen prosessin mukaan. Tekstejä uudelleen läpikäydessäni jaottelin vielä kertomusten sitaatteja muodostamieni aihealueiden mukaan. Haastatteluja uudestaan ja uudestaan lukiessani kiinnitin huomiota isän ja äidin tarinoiden rakenteelliseen ja sisällölliseen eroavuuteen. Lopulta tekstejä luettuani sain käsitteellistettyä sen, mitä ajatuksissani olin jo havainnut; vanhempien tarinat muodostivat kaksi tarinaa, tragedian ja sankaritarinan. Näistä jaotteluista sain kimmokkeen rakentaa analyysia uuteen suuntaan näiden selkeiden teema-alueiden ympärille. Vanhempien haastatteluista ei muodostunutkaan yhtä yhtenäistä kertomusta, vaan yhden perheen kaksi tarinaa.

8 YHDEN PERHEEN KAKSI TARINAA

Tutkimukseni alkuperäisenä tarkoituksena oli kuvata vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta ja vanhemmuuden tuen tarpeista yhtenä ajallisesti etenevänä kertomuksena, jossa ajan määreenä toimisi vankeusrangaistus aika. Haastatteluja analysoidessani vanhempien kokemukset kuitenkin eriytyivät niin, ettei yksi tarina riittänyt kuvaamaan kokemuksia sellaisina, kuin vanhemmat niitä kertomuksissaan kuvasivat. Isän tarinan rakenne sai sankaritarinan piirteet, sillä isän kertomuksessa oli nähtävissä kokemuksista oppiminen ja itsenäinen selviytyminen vaikeuksien kautta voittoon. Äidin tarinassa ei ollut havaittavissa samansuuntaista rakennetta, vaan äidin tarina alkoi dramaattisesti, ja perheen tragedia jatkui pienien positiivisten käänteiden kautta aina nykyhetken ja tulevaisuuden realistiseen tarkasteluun.

Tutkimustulokset on jaoteltu kuuteen lukuun, jotka hahmottuivat keskeisiksi aihealueiksi vanhempien kertomuksista. Tutkimustuloksia esiteltäessä ja kokemuksia yhteen punottaessa vanhemmuutta jäsennetään teoriaosuudessa esitellyn Morenon rooliteoriaan pohjautuvan vanhemmuuden roolikartan avulla, joka jakaa vanhemmuuden toiminnan ja tekojen tasolla viiteen päärooliin alaroolineen (ks. Liite 4). Vanhemmuuden tukemisen muotoja käsitellään Kinnusen (1998, 1999), Thoitsin (1982, 1986) ja Housen (1981) jaottelua soveltaen sosiaalisen tuen kolmella asteikolla, jolloin sosiaalinen tuki jakautuu vanhempien kokemuksissa emotionaaliseen tukeen (esim. pitäminen, kannustus, empatia, rakkaus), käytännön apuun (suoranainen apu tarvittaessa, esim. palvelut, raha, tavara) ja informatiivisen eli tiedolliseen tukeen (esim. neuvot, tieto, apu ongelmien ratkaisemisessa). (Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2004, 24–25.)

Niin tämänkin perheen tarina alkaa. Tavataan, rakastutaan, suunnitellaan yhteistä tulevaisuutta, saadaan lapsia, mennään naimisiin ja eletään yhdessä onnellisina elämän loppuun saakka. Jossain vaiheessa käsikirjoitus kuitenkin muuttuu. Kun tapahtumaketju saa alkunsa, muokkaavat tapahtumat ja teot tarinaa uuteen

suuntaan. Perheen tarina alkaa yhteisenä, mutta eriytyy vankeuden myötä kahdeksi omaa uomaansa kulkevaksi kertomukseksi, jotka silloin tällöin risteävät, mutta eivät täysin kohtaa toisiaan.

8.1 Isän sankaritarina

Tässä vaiheessa tarinat eriytyvät. Mies pidätetään. Edessä on oikeudenkäynti ja lopulta ehdoton vankeustuomio. Perheen arki romahtaa. Tulevaisuuden suunnitelmat murenevat, lapset jäävät ilman isää, ja puoliso jää yksin ilman toisen vanhemman tukea. Miestä odottaa uusi maailma uusine rooleineen ja odotuksineen. Vaikka kerta ei ole ensimmäinen, on lähtö kuitenkin tällä kertaa vaikein. Asiat olivat nyt olleet hyvin, oli perhe ja tulevaisuuden suunnitelmia.

Vanhemmuus kokemuksen ja tehtävien tasolla

Esmes viisvuotta sitten, sillo ei ollu mitää. Sillon ties aina, et takas joutuu varmasti. Se oli vaan sellasta...seuraavan tuomion odottamista.

Isän taustoissa on yhteyksiä rikolliseen elämäntapaan jo entuudestaan. Menneisyyden elämäntapahtumat ovat rakentuneet pikkurötöstelyiden ja niiden seurausten ympärille. Vanhemmuus on kuitenkin vaikuttanut isän omiin asenteisiin ja elämänarvoihin.

Oonhan mä niinkö rauhoittunut ja silleen. Sitä aattelee asioita ihan eri lailla. Kun on muitakin huomioitavana, ei voi vaan ittee sillee. Ku lapset on. Ja eihän sitä haluis taas mokailla ja no tii-äthän... Sitä kai yrittää vähä niinkö paremmin...

Isän kertomuksessa vanhemmuus näyttäytyi suurena elämän suuntaa muuttaneena tekijänä. Isän puheessa korostui aika ennen lapsia, ja aika lasten saamisen jälkeen. Perheen perustaminen ja vanhemmuus olivat toimineet ikään kuin vedenjakajana

isän elämäntarinassa; ennen perhettä isällä ei ollut asuntoa eikä kiinnekohtaa elämässä. Perhe oli ollut isälle tuki, turva ja ankkuri, joka oli pitänyt isän kiinni arjessa.

Isän vanhemmuudessa korostui Vanhemmuuden roolikartan jaottelun mukaan huoltajan rooli tehtävineen (ks. Liite 4). Huoltajan roolissa isän vanhemmuus oli työtä, joka jäseni päivän kulkua. Isän mukaan vanhemmuuteen kuului tavallinen perhe-elämä, joka nivoutui päivän rutiinien ympärille. Ruuan laittaminen, kaupassa käyminen ja lasten kanssa oleminen olivat isän arjen keskeisimpiä tehtäviä. Myös elämän, tapojen ja arvojen välittäminen lapsille oli isän mukaan tärkeä vanhemmuuteen kuuluva tehtävä, ja lapsuudessa ja nuoruudessa opittujen roolien, arvojen ja asenteiden onkin sanottu vaikuttavan siihen millaisia ihmissuhteita lapsi itse oppii luomaan toisiin ihmisiin. (Helminen 2001, 59; Vanhemmuuden roolikartta 1999, 12–13, 24–30).

No ne on päivän rutiinit mitkä kuuluu. Vanhemmuus on työtä...ruuan laittoa ja kaikkee.

Vanhemmuus vankeuden kontekstissa

Isän tarinassa vanhemmuuden merkitys korostui etenkin vankeusajasta keskusteltaessa. Vanhemmuus oli toiminut vankeusajana puskurina vankeustuomion negatiivisia vaikutuksia vastaan. Perhe oli ollut merkittävä voimavara, joka oli auttanut isää jaksamaan vankeusajan tarjoten toivoa tulevast.

Helpompi ajatella pois pääsyä ku o valmis paikka mihi mennä, ei kaikil oo. Ei tarvi heti jäähä tonne pyörimään. Ohan se ny paljo helpompaa...saa niinku jotain tehtyyki. Eihän se enne ku ei ollu kämppää mitään mihin meet. Et sit mitää sit saanu enää siivilissä hoidettua...

Vanhemmuuden ja perheen merkitys tuli esille isän puheessa myös muisteltaessa vapautumisen hetkeä. Perhesidoksella on todettu olevan huomattava vaikutus

vangin vapautumisen ja kotiinpaluun kannalta, ja ilman perhesiteitä riski uusintarikollisuuteen ja yhteiskunnasta syrjäytymiseen on tunnetusti hyvin korkea (mm. Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006, 24). Isän kertomuksessa vapautumisen hetkellä vallinnut elämäntilanne ja siinä tehtävät ratkaisut olivat olleet merkittäviä tekijöitä vankeuden jälkeisen elämän muodostamisessa. Jos isällä ei vapautumisen hetkellä olisi ollut asuntoa eikä tukevia sosiaalisia suhteita, olisi hän pitänyt mahdollisena ajautumistaan takaisin rikolliseen elämäntapaan. Vapautumisen hetkellä isällä oli ollut koti ja perhe odottamassa, eikä elämää tarvinnut aloittaa uudestaan alusta ilman asuntoa ja kiinnekohtaa yhteiskunnassa.

Eihän sit o misään tavallisisissa asioissa mukana...

Isä kertoi vankeuden vaikuttaneen vanhemmuuden tehtävien hoitamiseen lähinnä poissaolona perheen arjesta. Vankeustuomio oli vienyt perheeltä yhteistä aikaa, eikä isällä ollut vankilassa ollessa ollut mahdollisuutta osallistua vanhemmuuden konkreettisiin tehtäviin, kuten perushoittoon ja huolenpitoon. Elämänopettajan rooliin isä ei kokenut vankeuden juurikaan vaikuttaneen, vaan perimmäisten tapojen ja arvojen opettaminen oli ollut mahdollista myös vankeustuomion aikana.

Kaikki muuttu iha totaalisesti. Kaikki on. Ja ei oo mitää...ei ketää. Ei muksuja mölisemässä ei mitää. Mitää vanhempi oikee oo. On niinku uus elämä...

Isän kertomuksessa vankeuden vaikutus vanhemmuuden kokemukseen korostui. Vankeustuomion on sanottu tuovan mukanaan uusia rooleja ja olemisen tasoja, jolloin perinteiset siviilissä elämisen tavat menettävät merkitystään (ks. Kääriäinen 1994, 165; Eerikäinen 2000, 174). Vankeusaikana isän, puolison ja vanhemman tavalliset roolit arjen tehtävineen olivat hämärtyneet, ja tilalle oli tullut vangin rooli. Vangin roolissa isän päivät olivat täyttyneet television katselusta, ja tunnemaailma oli vaihdellut välinpitämättömyydestä huoleen ja odotukseen.

Ite ku on vaan kiinni siellä. Eihän siinä mihkään pääse. Siellä arki on aina sama, niinkö siellä ja ulkona vaan kaikki jatkuu sillee. Onhan se mielessä ihan koko ajan, et ei voi niinkö ite olla mukana...

Isä koki vankeustuomion aikana menettäneensä osittain kosketuksensa perheen arkeen ja kokemusmaailmaan. Vankeustuomion aikana vanhemmuus oli muuttunut ja saanut uusia merkityksiä sen mukaan, kuinka perhe oli saanut pidettyä yhteyttä toisiinsa vankeusaikana. Viikoittaiset tapaamiset ja puhelinkeskustelut eivät olleet riittäneet pitämään isää täysin kiinni perheen arjessa, vaan isä koki irtautuneensa osittain perheen arkisesta elämisen maailmasta. Vankeustuomion aikana arkinen vanhemmuus ja huoltajana toimiminen olivat menettäneet tavanomaiset sisältönsä huolimatta siitä, että henkinen yhteys perheeseen säilyi.

Ei sit niinku ihan oikeesti ees tiä et mitä siellä kotona tapahtuu. ...Et mitä lapsille niinku kuuluu, ne vaan on... Miten sitä tietää mitää mistään ku lapset vaa lasin takana.

Isän vankeudenaikaiseen vanhemmuuden kokemukseen vaikutti merkittävästi myös isän oma jaksaminen. Isän jaksamista vankeudessa olivat kuormittaneet huoli perheen selviytymisestä siviilissä, ja oma kaipaus osaksi siviilimaailmaa. Viikoittaiset tapaamiset ahtaissa tapaamistiloissa koko perheen ollessa läsnä eivät olleet juurikaan tarjonneet mahdollisuutta keskustella puolison kanssa perheen selviytymisestä siviilissä, vaan tieto vaimon hyvinvoinnista ja perheen selviytymisestä oli ollut nähtävissä tunnetiloina vaimon kasvoilla. Perheellisten vankien jaksamista henkistä hyvinvointia kuvattaessa onkin mainittu vankien viestivän vahvasti ahdistuksesta, joka syntyy heidän mieltiessään perheen selviytymistä siviilissä ja kokiessaan itsensä voimattomaksi tekemään mitään perheensä hyväksi (Saarinen 1993, 57–58).

Vankeuden vaikutuksia

Isän puheessa vankeuden keskeisimmiksi vaikutuksiksi nousi eriytyminen perheestä. Isän poissaolo oli vaikuttanut perheen arjen lähes kaikille osa-alueille, ja isän kertomuksessa korostui erityisesti vankeustuomion vaikutukset siviilissä elävän puolison arkeen ja jaksamiseen. Siviilissä elävä puoliso oli joutunut koko isän vankilassaoloajan kantamaan yksin vastuun perheen taloudesta, arjen sujuvuudesta ja pienistä lapsista. Isän kertoman mukaan vankeustuomio oli tuonut rikollisen leiman lisäksi mukanaan taloudellisia vaikeuksia, jotka olivat kuormittaneet äidin jaksamista arjessa sekä lisänneet isän huolta perheen selviytymisestä siviilissä.

*kylhän ne lapsetki oli eri lailla...eihän ne tienny sitä hommaa...
Et mä vaan häviän yhtäkkiä jonnekin...eihä ne ymmärrä. Ja ku
eihän niitä nää ja ei ne tiä et mis mä oon...*

Isä kertoi vankeuden vaikuttaneen jonkin verran myös sosiaalisiin suhteisiin. Vankeustuomio oli katkaissut sosiaalisia suhteita, mutta tuonut mukanaan myös uusia tuttavuuksia. Isä ei kokenut sosiaalisten suhteiden katkeamista ainoastaan negatiivisena asiana, vaan koki vankeustuomion myötä pystyneensä jättämään pois tarkoituksellisesti osan ihmissuhteistaan.

Vanhemmuuden tuen tarpeet vankeusaikana

*Oma perhe oli se. Et jakso olla, niinku siellä. Ja mitä se nyt on,
tukee tai sillee. Tai ei sit tukee nii tarvinnut, mut et kuitenkin oli.*

Tuen tarpeista keskusteltaessa isän puheessa korostui oman perheen merkitys tuen lähteenä vankeusaikana. Vankeustuomion alkuvaiheeseen isä sanoi kaivanneensa viranomaisten tukea lähinnä raha-asioiden hoidossa. Raha-asioiden hoitoon isä olisi kaivannut niin konkreettisia neuvoja, kuin myös taloudellista tukea matkakustannuksiin ja perheen perustarpeisiin.

...ois kaivannu vähä vinkkiä, et mitä tässä tehään ku mä lähen linnaan ja vaimo jää lasten kanssa, et miten ne pärjäis...

Vankeusaikana isä ei ollut kokenut tarvinneensa tukea omaan vanhemmuuteensa tai jaksamiseensa, vaikka mainitsikin vankeuden aiheuttaneen jonkin verran psyykkistä kuormitusta. Isän kertoman mukaan vankeudenaikaista hyvinvointia olivat kuormittaneet lähinnä huoli perheestä ja tietämättömyys siviilielämän tapahtumista. Myös vankilan toistuvat arjen rutiinit olivat turruttaneet, ja isän elämä vankilassa oli kutistunut tv:n katseluksi omassa sellissä. Isän kertomuksessa isä oli elänyt vankeusaikana yhden päivän viikossa, sen päivän, kun perhe oli tullut häntä tapaamaan vankilaan.

Isän vankeudenaikaiset tuen tarpeet liittyivät lähinnä perheen talouteen. Perhe olisi kaivannut enemmän taloudellista tukea viikoittaisten tapaamismatkojen matkakustannuksiin, jotka tehtiin julkisilla liikennevälineillä. Taloudellisen tuen lisäksi isä koki kaivanneensa viranomaisilta apua ja neuvoja erilaisten paperiasioiden hoitamisessa, kuten toimeentulotukihakemusten täyttämässä. Vaikka isä itse koki selvinneensä vankeusajastaan hyvin, mainitsi hän siviilissä elävän puolison kaivanneen tukea ja apua vanhemmuuteensa. Isän mukaan tärkeimmät puolison tuen tarvetta määrittävät tekijät liittyivät vankeusaikana yksinäisyyteen ja vapaaajan puutteeseen, ja isä olisi toivonut puolisolalle lähinnä lastenhoitoapua ja keskustelutukea arjessa jaksamisensa tueksi.

Ja raha-asioita ois pystynyt paremmin jotenki hoitaan tai järjestämään, ku matkat ja eläminen ja nii...

Isän tarinassa vankila ei näyttäytynyt tuen tarjoajana, eikä isä kokenut tarvinneensa vankeusaikana tukea omaan jaksamiseensa, vaan koki selvinneensä vastoin käymisistään omin voimin. Isä pohti myös oman negatiivisen asenteensa vaikutusta suhtautumiseensa vankilan tarjoamiin tukimuotoihin, ja uskoi oman yhteistyöhaluttomuutensa vaikuttaneen jonkin verran myös vankilahenkilökunnan käytökseen.

Ei siellä kukaan tuu neuvoon, ite pitää kysellä kaikki. Ei siel tuu kukaan sanomaan mistää mitään. ...sossujen kautta mitä yrittää. ...Joskus ottaa vastaan, joskus ei. Joskus saa laittaa lappuu vaikka kuinka kauan ja välillä ei vastausta tuu ikinä... Ite siel on selvittävä.

Kuitenkin isän puheessa tuli ilmi vankilan tarjoamia vanhemmuuden tukemisen muotoja, kuten tiedollista ja käytännöntukea, joita isä ei ollut kuitenkaan kokenut vankeusaikana tarvinneensa. Vankilassa olisi ollut, isän niin halutessa, mahdollisuus opiskeluun, harrastuksiin tai työntekoon. Tärkeimpänä vankilan tarjoamana vanhemmuuden tukemismuotona isä piti perheleirejä, joille hän perheineen ei ollut kuitenkaan päässyt.

Vankeusaikana vanhemmat olivat pitäneet pääosin yhteyttä toisiinsa kirjeiden ja puhelimen välityksellä. Jokapäiväiset kirjeet vaimolta olivat tarjonneet isälle kosketuksen puolison kokemusmaailmaan, ja yhteydenpidolla siviiliin onkin todettu olevan suuri merkitys vangin henkisen hyvinvoinnin kannalta. Vankeuden ja vapauden maailmojen kohtaamisen on sanottu tuottavan jaettuina merkityksiä, jotka luovat vangille ja siviili-ihmiselle realistisen perustan toimia edelleen yhdessä vankeudesta huolimatta (Ulvinen 1996, 134).

Eihän sieltä oo mitään kirjojettavaa, kaikki o päivästä toiseen samanlaista. Mut se et saa ees ite vähä tietoo ulkoo...se oli.

Vankeustuomion loppuvaiheessa isä kertoi perheen tilanteen helpottaneen, sillä isä oli päässyt työsiirtolaan ja siviilissä perhe oli saanut oman perhetyöntekijän. Tuomion loppuvaihe näyttäytyi isän kertomuksessa positiivisena ja toiveikkaana aikana. Työsiirtolassa ei ollut muureja eikä kaltereita, ja perheen yhteydenpito oli helpottunut huomattavasti, sillä työsiirtolassa tapaamisajat olivat olleet pidempiä, eikä tapaamispaikkaa tai tapaajien lukumäärää ollut rajoitettu (ks. Vankeuslaki 767/2005, 1: 4§: Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006,10). Työsiirtolassa ollessa myös perheen taloudellinen tilanne oli parantunut, koska isä oli alkanut saada työstään palkkaa.

Siviiliin paluu, nykyhetki ja tulevaisuus

Isän puheessa siviiliin paluu vankilasta käsin katsottuna näytti olleen toiveita, suunnitelmia ja lupauksia täynnä. Siviiliin paluun myötä isä koki oman asenteensa muuttuneen, ja koki myös pystyvänsä itse vaikuttamaan elämäänsä ja valintoihinsa.

Perheen ja vanhemmuuden merkitys korostui isän tarinassa myös siviiliin paluun kynnyksellä, sillä isällä oli vankilasta vapauduttuaan ollut koti ja perhe odottamassa. Perheen tukena oli tällöin ollut myös vankeustuomion loppuvaiheessa aloitettu perhetyö, ja isä koki oman siviiliin paluunsa helpottaneen puolisonsa arkea, vaikka siviiliin paluu olikin vaatinut perheen arkeen totuttelemista ja arjen rutiinien uudelleen opettelua.

...Vaatihan se totuttelemista aluks... kaikki arjen jutut ja nii...Nyt on kuitenkin itte paikalla... ohan se helpompaa kaikki... ja ei vaimon tartte tehdä yksin mitää...

Nykytilanteeseensa isä oli tyytyväinen eikä kokenut perheen tarvitsevan ulkopuolista tukea. Tulevaisuuteen ja vanhemmuuteen isä suhtautui avoimen toiveikkaasti ja luottavaisesti. Viimeisin vankeustuomio näytteli merkittävää roolia isän tarinassa: tuomion myötä isä koki, että elämästä oli jäänyt rikollisuuteen kiinnittyneitä ihmissuhteita pois, ja hän koki myös oman asenteensa muuttuneen. Nyt tulisi perhe ensin. Tämän tuomion jälkeen elämä olisi toisin.

Ei jaksa tehdä enää mitää sellasii, mistä on lusinu... Eikä oo mitään juttuja tullu... Puhtaalta pöydältä.

...nyt on hyvä näin. Päivisin mä komentelen muksuja ja kaiken näköstä...Ei täs mitää ihmeellistä... Tästä päivä kerrallaan...

Viranomaiset vanhemmuutta tukemassa

Isän kertomuksista esiin nousseet viranomaiset liittyivät lähinnä vankeuteen, ehdonalaisen vapauden valvontaan, perusterveydenhuoltoon, päivähoitoon sekä sosiaalitoimeen ja lastensuojeluun.

Isän kertomuksessa tuen hakemisen ja saamisen kannalta avainhenkilöksi nousi sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän puoleen isä tunsuivansa kääntyä niin raha-asioissa kuin muussakin tiedollisen ja käytännön avun tarpeessa. Sosiaalitoimen tuen isä oli kokenut paikoin neutraalina, paikoin tukena ja toisinaan isän puheesta nousee esiin myös kontrollin elementtejä.

Päivähoitoon, neuvolaan ja perusterveyspalveluihin isän suhtautuminen näyttäytyi neutraalina, eivätkä nämä palvelut saaneet isän kertomuksessa merkitystä niin tukena kuin kontrollinakaan. Kriminaalihuoltolaitokseen rooli muodostui tuen kannalta ristiriitaiseksi, sillä isä koki Kriminaalihuoltolaitoksen valvonnan osaltaan turhana ja aikaa vievänä ”lusimisena”, ja toisaalta nykyinen ehdonalaisvalvoja esiintyi isän kertomuksessa puolisoa ja perhettä tukevana henkilönä.

Välillä se vähä ahdistaa ja maistuu pullalle. Välillä taas ihan hyvä. Mut on se mun mielestä ihan turhanpäivästä lusimista. Kysellään ja kysellään... oookko tehny mitään etkö oo tehny mitään... mut vaimon kans ne juttelee.

Isän kokonaistarinnassa vanhemmuuden tukemisen tärkeimmäksi henkilöksi määrittyi perhetyöntekijä, jonka apu ja tuki oli yltänyt perheen arjen usealle osalle. Isän puheessa perhetyöntekijän tuki oli ollut emotionaalista kannustusta, informatiivista opastusta ja käytännöllistä tasavertaista arjessa auttamista sekä vanhempien asiantuntijuuden kunnioittamista (ks. Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2004, 24–25).

Se o perhetyöntekijä mikä käy. Se neuvoo näit kaikkii... iha arkijutuissa..no kaikkii lappui lippui täyttelee. Se tulee muutamaks

tunniks... vaimo sen kaa enempi juttelee. Tai sit se vie lapset ulos ja sit itte päästään jonneki muutamaks tunniks.

Virastoissa, kuten Kelassa ja työvoimatoimistossa, asioiminen näyttäytyi isän kertomuksessa vaikeana, ja kertomuksessa näkyi myös isän oma, paikoin negatiivinen suhtautuminen näiden palveluiden käyttämiseen. Virastoissa isä koki tuen ja palvelun saamisen olevan epävarmaa ja vaikeaa, ja näissä palveluissa myös vankilan leima tuntui kaikkein voimakkaimpana.

Se on vaan sitä mitä pitää tehdä. Ei sinne huvikseen viitti mennä, ku aina menee kaikki nii vaikeeks. Ihan turhan tai mitättömän asian takia joutuu ja hermot menee sit aina.

Onhan ne leimat aina. Kylhän se näkyy aina siellä, ja jo ilmeestä se näkyy. Jus ku päässyt linnasta, ni kyl ne kattoo, et ei helvetti...

8.2 Äidin tragedia

Et sillon täys romahdus tuli ku mies jäi kii. Meil ei ollu sitä kesää ollenkaan. Ei käyty rannalla eikä missään. Et mä ite...mä kuihduin ja luhistuin vaan...ja jokainen päivä oli täysin samanlainen.

Vanhemmuus kokemuksen ja tehtävien tasolla

...et vanhemmuus on tuonu semmosta tasapainoo...

Vanhemmuus oli jäsentänyt myös äidin paikoin epävakaa elämää. Vanhemmuus näyttäytyi äidin kertomuksessa elämän tärkeimpänä virkana ja tehtävänä, vaikkakin vanhemmuuden myötä äidin elämästä oli karsiutunut pois sosiaalisia suhteita. Sosiaalisten suhteiden puute leimasi äidin koko tarinaa, ja yksinäisyys sekä aikuiskontaktien puute korostui etenkin vankeusaikana.

Äidin vanhemmuudessa oli yhteneväisyyksiä Morenon rooliteoriaan pohjautuvaan Vanhemmuuden roolikartan luokitteluihin, ja keskeisimpinä äidin kertomuksessa näyttäytyivät huoltajan, elämänopettajan, rakkauden antajan ja rajojen asettajan roolit tehtävineen (ks. Helminen 2001, 59; Vanhemmuuden roolikartta 1999, 12–13, 24–30). Huoltajana äidin tärkeimpiä tehtäviä olivat ruuanlaitto, arjen sujuvuudesta huolehtiminen, kodinhoito ja huolenpito.

Kaikki perusjutut mitä äidille kuuluu, ruuanlaitto, vaipanvaihto, tuki ja läsnäolo... Et meidän lapsille ainaki, et ne saa läheisyyttä ja huomiota. Et se et yhessä tehään... ja et mä oon lähellä.

Et se, mitä mä näillekin koko ajan toivotan, et kuinka paljo äiti rakastaa, et ne tietää se koko ajan. Et vaik mullakin on huonoja päiviä ni ne tietää et äiti rakastaa... Tapahtu mitä tahasa.

Äidin tarinassa vanhemmuuteen kuului keskeisesti läsnäolo ja yhdessä tekeminen, ja äiti korostikin läheisyyden ja huomion antamisen tärkeyttä jokapäiväisessä arjessa. Läheisyyden ja rakkauden antamisen on todettukin olevan olennainen osa lapsi-vanhempi-suhdetta, sillä niiden kautta vanhempi luo lapsilleen itsetunnon ja itseluottamuksen perustaa (Helminen 2001, 59; Vanhemmuuden roolikartta 1999, 12–13, 24–30). Myös arjen rytmin säännöllisyyden takaaminen, elämänarvojen opettaminen, rajojen asettaminen ja läheisyys liittyivät keskeisesti äidin vanhemman roolin toteuttamiseen.

Vanhemmuus vankeuden kontekstissa

Et kaikki ku joutuu hoitaa ite, liikkuminen ja kaikki. Ku ei ollu ketään... vaunujen kaa työnnellä, ja yks halua tissii keskel kaup-paa ja toisel on nälkä ja yks menee karkuun... Et kyl se semmos-ta selviytymistä oli.

Äiti koki puolisonsa vankeuden vaikuttaneen omaan vanhemmuuteensa niin ulkoisten kuin sisäistenkin tekijöiden kautta. Vankeuden vaikutusten äiti tunsijastuneen vanhemman tehtäviin lisääntyvänä vastuuna ja arjen työmääränä, ja

erityisesti huoltajan rooli vankeusajasta puhuttaessa korostui. Vastuu lapsista ja lastenkasvatuksesta sekä arjen toistuvat rutiinit olivat kuormittaneet vankeusaikana merkittävästi äidin vanhempana jaksamista. Yksinäisyys, vapaa-ajan puute ja huoli puolison hyvinvoinnista leimasivat koko vankeusaikaa. (vrt. Saarinen 1993, 57–58.)

Äiti koki vankeuden aikaisen elämäntilanteensa vaikuttaneen merkittävästi niihin voimavaroihin, joita hänellä oli ollut vankeusaikana kasvatustehtävässään käytössä. Vankeusaikana vanhempana jaksamista oli heikentänyt sosiaalisten verkostojen ja parisuhteen tarjoaman tuen puute, joiden on todettu olevan merkittävä vanhemmuudessa jaksamista edistävä tekijä (mm. Kalland 2001, 222–223; Viljamaa 2003, 16). Äiti sanoi, ettei hän vankeuden aikana ollut pystynyt nauttimaan vanhemmuudestaan niin kuin puolisonsa ollessa kotona. Lisäksi äiti kuvasi kokeneensa syyllisyyttä siitä, etteivät hänen voimavaransa olleet riittäneet antamaan lapsilleen niin paljon aikaa ja huomiota, kuin hän olisi halunnut.

Se, mitä mä oisin toivonut, et mä oisin yhdessä voinu tehdä niitten kaa jotakin...ni ei must ollut siihen. Se oli vaan se arki, ja se et odotettiin vaan, et pääsee iskää kattomaan ja se et tosiaan vaan ootti vapautumispäivää. Et kuukaudet vaan meni siihen, et ootti vaan.

Äidin tarinassa useaan otteeseen esille tullut sosiaalisten suhteiden ja turvaverkoston puute vaikutti vankeusaikana äidin henkiseen jaksamiseen. Sosiaalisten suhteiden puute näkyy muun muassa siten, ettei äidin tarinoista noussut esiin ainoatakaan henkilökohtaiseen tuttavuuteen perustuvaa toimijaa (sukulaiset ja ystävät), jotka olisivat tarvittaessa voineet tarjota käytännön lastenhoitoapua tai emotionaalista keskustelutukea vanhemmuuden tueksi. Ainoat ihmiset, jotka äiti koki riittävän läheisiksi tuen tarjoajiksi, olivat olleet puolison kanssa samaan aikaan suorittamassa vankeustuomiota.

Vankeuden vaikutuksia

Kyl siinä kärsii toinenkin osapuoli, vaikka vaan toinen on istumassa. Et se ottaa nii koville, et ei niinku pelkäästään miehelle, vaan se otti koko perheelle...että. Et kyl sitä tuomioo istutaan täällä siviilissä, enkä pelkäästään mä, vaan niinku lapsetki.

Äiti koki puolison vankeuden vaikuttaneen siviilissä elävän perheen elämän lähes jokaiselle osa-alueelle. Puolison vankeuden vaikutukset olivat heijastuneet äidin omaan jaksamiseen, talouteen kuin myös lasten käytökseen. Puolison vankeus oli kuormittanut huomattavasti äidin psyykkistä jaksamista, ja äiti kuvasikin omaa vankeudenaikaista mielialaansa sanoilla, itkuinen, uupunut sekä huolestunut. Äidin henkisellä hyvinvoinnilla voidaan olettaa olleen yhteys myös fyysiseen hyvinvointiin, sillä äiti kertoi menettäneensä ruokahalunsa ja laihtuneensa huomattavasti puolison vankeuden aikana.

Isän vankeusaika oli vaikuttanut siviilissä elävän perheen arkeen myös niin, että perheen arjen rytmi oli vankeusaikana muokkautunut täysin isän soitto- ja tapoamisaikojen mukaan. Äiti käsitteellisti perheen arjen niin, että perhe oli ollut vankeusaikana tilanteessa, jossa he eivät olleet pystyneet tekemään mitään. Vankeusaikana perhe vaan oli ja hengitti odottaen, että aika kuluu.

Et oikeestaan kaikki päivät meni samalla tavalla, et ootti vaan et tulis äkkii ilta et pääsee äkkii nukkumaan ja se päivä koittais et pääsee kattomaan.

Äiti mainitsi puolison vankeuden kaventaneen huomattavasti hänen yhteydenpitoaan ulkomaailmaan. Puolison vankeustuomion aikana äidin ainoat kodin ulkopuoliset sosiaaliset kontaktit olivat liittyneet arjen askareiden hoitoon, kuten ruoka-kaupassa käyntiin. Äidin kertomuksessa myös miehen vankilatuomion leima näytteli suurta roolia, ja leimaantumisen pelon onkin todettu olevan merkittävä syy vankien puolisoitten tukipalveluihin käyttämättä jättämiseen (ks. Saarinen 1993, 57–58). Äidin mukaan leimaantumisen pelko oli vankeusaikana estänyt häntä ottamasta kontaktia toisiin aikuisiin, kuin myös hakemasta viranomaisten tukea.

Äiti kuvasi puolison vankeuden heijastuneen myös lapsiin. Lapsen kannalta vanhemman vankeuteen joutumista, ja sen seurauksia on verrattu vanhempien erotilanteeseen, jolloin lapsi menettää yhteyden toiseen vanhempaan joksikin aikaa ja tapaamiset voivat olla epäsäännöllisiä ja lyhytkestoisia (mm. Richards 1992, 9; Girshik 1996, 11). Äiti totesi vankeuden vaikutusten näyttäytyneen arjessa lasten levottomana käytöksenä ja takertumisena äitiin.

Se tuntu, et mä olin paljo tärkeempi ku ennen. Se näky lapsissaki. Ne niinku takertu muhun enempi, ja sen takii miehen vapautuminenkin oli vaikeeta, ku mun piti oppi niinkö jakamaan.

Vanhemmuuden tuen tarpeet vankeusaikana

Varsiki se alku, et elettiin mun tuloilla ja mä elätin miehen ja muksut.

Myös äidin puheessa vankeuden alku muodostui tuen tarpeen kannalta kaikkein merkittävimmäksi ajanjaksoksi. Vankeustuomion alkuvaiheen tuen tarvetta oli määrittänyt puolison poissaolosta johtuva yksinäisyys ja arjen askareiden kasautuminen ainoastaan äidin vastuulle. Vankeustuomio oli tuonut mukanaan myös huomattavia taloudellisia vaikeuksia, joista selviytymiseen äiti koki kaivanneensa niin konkreettista taloudellista tukea, kuin myös neuvoja perheen talouden hoitoon.

Vankeustuomion alkuvaihetta leimasi äidin puheessa taloudellisten vaikeuksien ohella myös yksin jäämisen tunteet ja häpeä, ja äiti kuvasi kaivanneensa tuekseen toista aikuista, jonka kanssa hän olisi voinut jakaa kokemuksiaan ja tunteuksiaan. Tuomion alkuvaiheeseen hän olisi kaivannut myös konkreettista neuvontaa ja opastusta liittyen muun muassa lastenkasvatukseen sekä virallisten paperiasioiden hoitoon. Vanhempana äitiä oli askarruttanut muun muassa, kuinka kertoa lapsille

isän vankeudesta, ja kuinka hän itse pystyisi huolehtimaan omasta jaksamisestaan vankeustuomion aikana.

Et ois niinku aikuisen ihmisen kanssa saanu jutella...et se ois se apu mitä mä oisin tarttenu...et ei ois suunnilleen seinille tarttenu puhuu. Ku ainoo mis mä kävin sinä aikana ni ruokakaupassa. Ainoot aikuiset ihmiset mitä mä tapasin.

Tuomion alkuvaiheen äiti oli kokenut ongelmalliseksi myös tuen saatavuuden kannalta. Alkuvaihe pidätyksineen ja oikeudenkäynteineen oli ollut järkytys koko perheelle, eivätkä vanhemmat olleet kyenneet tiedostamaan tuentarpeitaan, tai olleet täysin tietoisia avunsaamisen mahdollisuuksista. Äiti koki tuen saamisen ja hakemisen alkuvaiheessa olleen hankalaa myös siksi, etteivät vanhemmat olleet tienneet tai muistaneet kaikkia asioita, joita heidän olisi täytynyt hoitaa ennen isän vankeuteen joutumista muun muassa sosiaalitoimen, työvoimatoimiston ja Kelan kanssa.

Se oli mulle yksin niin vaikeeta, kun aina mun piti matkustaa ja yksin järjestää. Se et otat lapset mukaan joka paikkaan mitä siitä tulee.

Puolison koko vankeusaikaa määritti äidin kertomuksessa vahvasti yksinäisyys ja aikuiskontaktien puute. Vankeusaikana äiti olisi kaivannut emotionaalista ja käytännöllistä keskustelutukea, aikuiskontakteja sekä taloudellista tukea tapaamismatkojen matkakustannuksiin. Käytännön apu muun muassa lastenhoitoon olisi myös ollut tarpeen, jotta äiti olisi saanut toisinaan hieman omaa aikaa itselleen. (ks. Kinnunen 1998, 77; 1999, 102–103; Viljamaa 2004 24–25.)

Viranomaisten merkitys tuen tarjoajina vankeusaikana korostui, sillä äidin omaan sosiaaliseen verkostoon ei vankeusaikana ollut kuulunut sellaisia ystäviä tai sukulaisia, jotka olisivat voineet tukea häntä hänen omassa jaksamisessaan ja lastenhoidossa. Merkittävä äidin jaksamista edistävä voimavara oli ollut vanhempien parisuhde, jonka äiti koki vahvistuneen vankeuden aikana. Vaikka vankeus oli

rajoittanut vanhempien yhteydenpitoa merkittävästi, äiti koki parisuhteen ja puolison tarjoaman tuen olleen huomattava omaa jaksamistaan edistävä tekijä.

Vankilalta äiti toivoi tulevaisuudessa enemmän perheen huomioimista muun muassa tapaamisissa. Tapaamismatkat julkisilla kulkuvälineillä yksin pienten lasten kanssa olivat vaatineet selviytymis- ja sopeutumiskykyä. Tapaamiset ahtaissa tapaamistiloissa olivat olleet hankalia melun ja hälyn vuoksi, mutta myös sen vuoksi, etteivät lapset saaneet koskettaa isäänsä, eivätkä vanhemmat päässeet keskustelemaan kahden lasten ollessa paikalla. Äiti totesi tapaamisten olleen lapsille varsin kuormittavia kokemuksia matkustamisen vuoksi, ja myös siksi, ettei ahtaissa tapaamistiloissa ollut lapsille leikkimismahdollisuutta. (vrt. Perhe muurin toisella puolella 2003, 55–60.)

Äiti peräänkuulutti erityisesti vankilan tarjoamaa tukea ja yhteistyötä vankilaviranomaisten siviiliviranomaisten välillä. Vankeusaikana äidillä oli ollut jatkuva huoli vankilassa olevan puolison jaksamisesta ja hyvinvoinnista vankilassa, ja äiti sanoi kaivanneensa vankeusaikana vankilahenkilökunnan tiedollista tukea sekä heidän mielipidettään puolisonsa hyvinvoinnista.

Mitä mä oisin halunnu ni niitten näkökannan siit...et miten vanki ite jaksaa...ja voi.

Isän päästyä työsiirtolaan tuomion loppuvaiheessa perheen taloudellinen tilanne ja yhteydenpito olivat helpottuneet. Työsiirtolassa tapaamiset olivat olleet pidempiä ja yksityisempiä, mikä oli mahdollistanut perheen syvällisemmän yhteydenpidon. Tuomion loppuaikana aloitettu perhetyö oli ollut äidille merkittävä ja tasavertainen tuki, jonka avulla äiti koki saaneensa vahvistusta omaan vanhemmuuteensa.

Oikeestaan sitte ku se pääs työsiirtolaan ihan lopputuomiolla...Sillo helpotti ja siellä mä näin pitkästä aikaa sen...sen hymyn ja sen et se oli onnellinen.

Siviiliin paluu, nykyhetki ja tulevaisuus

No kyl alku meni...sillee ku mä odotin. Et on se rauhottunut ja on siinä muutosta tapahtunut.

Siviiliin paluun myötä äiti koki puolisonsa asenteen muuttuneen vastuullisemmaksi ja huomioivammaksi. Miehen siviiliin paluuseen oli kytkeytynyt äidin mielikuvissa paljon toiveita ja suunnitelmia tulevaisuudesta. Odotukset vapautumisesta, ja sen jälkeisestä elämästä olivat olleet suuret, mutta todellisuus ei ollut täysin vastannut kuvitelmia.

Mut sitte rupes pikkuhiljaa. Arki tuli vastaa. Et se, et niinku, miehellä, must tuntu ja tuntuu vieläkin et sil meni enemmänkin, et se ei ihan osannu kuvitella et millasta se on, et ku ollaan kotona ja on lapsia. Et se ei oookkaan sit pelkkää ruusuilla tanssimista.

Myös Ulvinen (1996, 221–222) on väitöskirjassaan todennut vapautumisen olevan todennäköistä, sillä kuvitelmat siviilielämästä ovat usein ylimitoitettuja. Erityisesti sosiaalisen tuen puuttuessa vangin oma vapautumisen asennoituminen muuttuu välinpitämättömäksi, koska vanki tuntee itsensä ulkopuoliseksi suhteessa siviilimaailmaan.

Et olihase kumminki...Et sen ei tarvinnut siellä sinänsä kantaa vastuuta...sit ku tuli kotiin ja monta lasta...ne vaatii aika paljo...Et ei se helppoo ollu sillekään.

Siviiliin paluun aikaan äiti koki tarvinneensa lähinnä informatiivista viranomais-tukea paperiasioiden hoitoon sekä neuvoja ja ohjausta parisuhteensa tueksi. Vankeusaikana voimavarana toiminut parisuhde oli kuormittunut uudestaan puolison siviiliin palatessa, sillä vankeuden aikana perhe oli siviilissä muokannut oman arkensa ja selviytymiskeinonsa. Vankeustuomion aikana äiti oli kantanut vastuun koko perheen selviytymisestä, tottuen hoitamaan niin isän kuin äidinkin tehtävät, minkä vuoksi isän oli vapautumisen jälkeen vaikea lunastaa paikkaansa toisena vanhempana. Vankeustuomion aikana myös lasten kehityksessä oli ehtinyt

tapahtua muutoksia, joista isä ei ollut voinut olla osallisena, ja tämä vaati sopeutumista niin lapsilta kuin vanhemmiltakin.

Alku oli iha onnetonta. Se oli niinku, et mä en osannu antaa miehen tehdä mitää tai osannu olla mitenkään, ku mä olin tottunu tekee kaikki. Ja niinku lapsistaki huomaa, et vieläki ne meinaa pistää hanttiin et iskäki pyyhkii.

Tulevaisuuteen äiti suhtautui neutraalisti. Menneisyyden tapahtumat olivat karistaneet ruusuiset unelmat, ja tulevaisuuteen suhtautumisessa näkyi vahva realismi. Kaikkien elämän tapahtuminen jälkeenkin äitiys näyttäytyi äidin kertomuksessa tärkeimpänä tehtävänä antaen voimaa vastata tulevaisuuden tuomiin haasteisiin.

Kyl mä pelkään aina et toinen...ku se lähtee ulos...ja kyl se vaikuttaa tähän arkeen..vaikuttaa nii paljo siis et tulee...

Mä pelkään joka kerta. Ja sit ku pelkää myös sit mun reaktioo, et mikä se on. Et jos nii käy.

Mut valosampaan päin, et joko näistä selvitään yhdessä tai sit näistä ei selvitä. Mä sanon kyl, et kun noi mukulat kasvaa isoiks ni se on mun tulevaisuus!

Viranomaiset vanhemmuutta tukemassa

Äidin kertomuksessa esiin tulleet, tuen kannalta merkittävät viranomaiset, liittyivät vankilaan, Kriminaalihuoltolaitoksen toteuttamaan ehdonalaisen vapauden valvontaan, neuvolaan, päivähoitoon, sosiaalitoimeen ja perhetyöhön.

Päivähoidon äiti määritteli tarjoavan tukea vanhemmuuteen lähinnä lastenhoitoavun kautta. Vaikka äiti koki suhteensa päiväkodin työntekijöihin etäiseksi, piti hän päivähoitoa tärkeänä lapsiperheen peruspalveluna. Neuvolasta äiti ei kokenut saaneensa tukea itselleen, vaan neuvola näyttäytyi äidin kertomuksessa lähinnä lapsen fyysisen hyvinvoinnin turvaajana.

Äidin puheessa merkittävimmät sosiaalisen tuen tuottajat olivat sosiaalityö ja perhetyö. Äidin suhtautumista sosiaalipalveluihin määritti hänen omat lapsuudenkokemuksensa lastensuojelun asiakkuudesta sekä puolison vankeustuomion mukanaan tuoma leima. Vaikka äiti kokikin sosiaalityöntekijän olevan tiedollisen ja käytännön tuen tarjoajana avainasemassa, suhdetta kuormitti leimautumisen pelko, ja pelko lasten huostaanottamisesta, mikä oli vaikeuttanut rehellisen ja luottamuksellisen suhteen rakentamista.

Jotenkin tuntuu sille, et jos mä sanon, et mä en kerta kaikkiaan jaksaa...et sitä ei voi sanoo sille ääneen. Et mä en luota. Mä oon kokenut sen, et jos mä kerron jostain tällasista ongelmista, ni mä pelkään, et sit ruvetaan, et multa lähtee lapset, vaik ei oo mitää syytä, mut silti. En mä jaksaa koko ajan esittää ja selitellä. Ku se menee sit valehtelukierteeseen. Kerta ei pysty kaikkee kertomaan ja olemaan oma ittesä.

Vaikka äidin sosiaaliviranomaisiin suhtautumisessa näkyi pelko ja luottamuksen puute, oli sosiaalityöntekijä kuitenkin merkittävä tiedollisen ja käytännön avun tarjoaja, johon äiti koki voivansa ottaa yhteyttä apua tarvitessaan.

Äidin tarinassa vankila ei saanut tuen tarjoajana suurtakaan painoarvoa, ja äidistä tuntui, ettei puolisollla ja perheellä ollut vankeusaikana mahdollisuutta saada vankilaviranomaisilta tukea. Kriminaalihuoltolaitoksen valvonta sai äidin kertomuksessa niin tuen, kuin myös kontrollin elementtejä. Ehdonalaisvalvoja oli tarjonnut äidille tasavertaista keskusteluapua, kuin myös neuvoja arjen jäsentämiseen.

Perhetyöntekijä oli äidin tuen saamisen kannalta tärkein henkilö, joka oli tarjonnut äidille kaikkia sosiaalisen tuen muotoja. Perhetyöntekijän tuen äiti oli kokenut tasavertaisena vuorovaikutuksena, jossa merkittävänä näyttäytyi äidin oman asiantuntijuuden ja itsemääräämisentunteen kunnioittaminen. Perhetyöntekijän tuki oli ollut emotionaalista kannustusta ja välittämistä, tiedollista tukea muun muassa kasvattajana toimimiseen, kuin myös käytännön apua lastenhoidossa.

Emotionaalisen ja tasavertaisen keskustelutuen äiti koki vanhemmuudessa jaksamisensa kannalta kaikista tärkeimmäksi tukemisen muodoksi.

Meillä käy nyt perhetyöntekijä kerran viikossa, mistä on tullut tosi mukava, ihan mun kaveri. Et se on hyvä, ku saa olla eikä tartte puolustella. Sille pystyy kyl puhumaan...se on nähny mun räjähdykset ja kaikki.

No se aina et se yrittää neuvoa ja kannustaa... ja sanoo aina et kuiteski se on aina mun ite se päätös ja ratkaisut tehtävä.

Työvoimatoimistoa, Kelaa ja muita virastoja äiti ei määritellyt tuen tarjoajiksi. Äiti kuvasi kokeneensa palveluissa asioimiseen liittyvän kontrollointia tai päinvastaisesti välinpitämättömyyttä, ja uskoi vankeuden leiman vaikuttaneen palveluiden saatavuuteen.

Ku aina sanotaan et yritetään ja yritetään auttaa ketkä pääsee vapaaks, ni kuiteski aina otetaan esille menneisyys. Ei tollanen oo mitään auttamista.

8.3 Kokemusten yhteen punominen

Tutkimukseni kohdeperhettä voidaan ajatella tavalliseksi lapsiperheeksi tai myös hyvin marginaaliseksi lapsiperheeksi, riippuen mistä katsantokannasta perhettä tarkastellaan. Vaikka perhe ei vankeusaikana täyttäneykään ulkoisesti havaittavia perheen tunnuspiirteitä, korostui perheen olemuksessa vahvasti perhesidos, tunne-side ja yhteenkuuluvuuden tunne (ks. Jallinoja 2000, 10–12.)

Perheen vanhempien tarinoissa esiintyneet vanhemman tehtävät ja roolit saavat vahvistusta Vanhemmuuden roolikartan rooleista kuin myös vanhemmuuden teoreettisista viitekehysistä (ks. Helminen 2001, 59; Vanhemmuuden roolikartta 1999, 12–13, 24–30). Ennen vankeutta äidin vanhemmuudessa näyttäytyivät huoltajan, rakkaudenantajan, elämänopettajan ja rajojen asettajan roolit, ja näissä

rooleissa äiti oli vastannut pääasiallisesti perheen perustarpeiden tyydyttämisestä, arjen sujuvuudesta ja säännöllisyydestä, rajojen asettamisesta, tapojen opettamisesta sekä läheisyyden antamisesta. Isän vanhemmuuden tärkeimmät tehtävät olivat liittyneet arjen askareiden hoitamisen lisäksi kasvattajana toimimiseen ja elämän opettamiseen. (ks. Liite 4.)

Puolison vankeusaikana siviilissä elävän vanhemman vanhemmuudessa korostui huoltajan rooli, koska toisen vanhemman poissaolo oli merkinnyt pääasiallista vastuunottoa lastenkasvatuksesta, perheen taloudesta ja arjen sujuvuuden turvaamisesta. Vankilassa ollut vanhempi koki vankeuden vaikuttaneen vanhemmuutensa lähinnä poissaolona perheen arjesta. Vankeustuomiota suorittavan vanhemman perinteiset roolit menettivät vankeusaikana merkitystään, vaikka henkilön yhteys perheeseen oli säilynyt koko tuomion ajan.

Vanhemmuuttaan äiti ja isä pohtivat lähinnä seuraavilla alueilla: vankeuden vaikutukset lapsiin ja vanhemman tehtäviin sekä muuttuvan elämäntilanteen merkitys suhteessa vanhemman kokemukseen. Myös parisuhteen merkityksen pohtiminen tuli esille äidin tarinassa. Perheen omista sosiaalisista voimavaroista merkittävimmit nousivat puolison antama tuki, perhesidos ja toimiva parisuhde. Viljamaa (2003, 15) onkin maininnut toimivan parisuhteen olevan merkittävä perheen sisäisen sosiaalisen tuen järjestelmä, josta saadun emotionaalisen ja instrumentaalisen tuen kautta vanhemmat jaksavat paremmin hoivaroolissaan. Sosiaalisen tuen ja vanhemmuuden kokemuksen pohtiminen tuli merkittävämmän esille äidin tarinassa, ja vaikutti siltä, että äiti halusi rakentaa ja jäsentää vanhemmuuttaan aktiivisemmin kuin isä.

Vanhempien kertomusten perusteella voidaan sanoa vankeuden määrittäneen vanhemmuuden kokemusta sen mukaan, kuinka perheenjäsenet olivat saaneet pidettyä yhteyttä toisiinsa vankeusaikana. Edelleen vanhemmuuden kokemukseen ja vanhempana jaksamiseen oli vaikuttanut myös perheen vankeusaikainen sosiaalinen konteksti, johon kuuluivat parisuhde, perhe ja senhetkiset sosiaaliset

verkostot. Vankeusaikaa leimannut taloudellisen tilanteen heikkeneminen, yksinäisyys, sosiaalisten verkostojen puute, uupumus sekä huoli puolison ja perheen selviytymisestä olivat vaikuttaneet vanhempien omaan psyykkiseen hyvinvointiin ja sitä kautta vanhempana jaksamiseen. Belskyn (1984) malliin nojaten myös Viljamaa (2003) on tutkimuksessaan todennut persoonallisuuden ja yleisen psyykkisen hyvinvoinnin määrittävän merkittävästi vanhempana toimimista ja vanhemmuuden kokemusta. Belskyn (1984) malli saa tukea myös muiden tutkijoiden havainnoista: vanhemmuus on yhteydessä äidin, mutta myös isän hyvinvointiin sekä perheentoimintatapaan ja perheen saamaan ulkopuoliseen tukeen. (Viljamaa 2003, 16.)

Vaikka haastatteleman perheen vanhemmuus näyttäytyi pitkälti toimivana vanhemmuutena, olivat vankeustuomion lainsäädännölliset raamit ja tuomion konkreettiset seuraukset merkinneet perheen elämismailman tasolla merkittävää muutosta, johon sopeutumiseen vanhemmat kokivat tarvinneensa tukea. Ajallisesti merkittävimmät tuen tarvitsevuuden jaksot ajoittuivat vankeuden alkuvaiheeseen sekä vankeuden puoliväliin. Sosiaalisten turvaverkostojen puutteesta johtuva siviilissä elävä vanhemman yksinäisyys oli keskeisin tuen tarpeeseen vaikuttava tekijä, joka saa vahvistusta myös aikaisemmista julkaisuista (mm. Perhe muurin toisella puolella 2003, 19, 86). Läheis- ja tukiverkostojen puute tarkoitti vanhempien arjen tasolla entistä suurempaa viranomaispuutteen tarvetta.

Vanhemmat kokivat kaivanneensa vankeusaikana viranomaisilta kaikkia sosiaalisen tuen muotoja, mutta isän ja äidin tuen tarpeet ja niiden tärkeysjärjestys vaihtelivat sen mukaan toimittiinko vanhempana vankeudesta vai siviilistä käsin. Äiti koki tarvinneensa eniten tunnetukea, ja seuraavaksi tietotukea ja käytännön apua, kuten lastenhoitoapua ja taloudellista tukea. Isän tarinassa korostui käytännön tuen tarve (taloudellinen apu) kuin myös tietotuki. Toisaalta isä koki kaivanneensa vankeusaikana puolisolleen erityisesti tunnetukea, vaikka ei itse sitä vankeusaikana kokenut tarvinneensa. (ks. Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2004, 24–25.)

Vanhemmuuden tuen tarpeet vaihtelivat vankeuden ajallisen prosessin mukaan. Vankeuden alkuvaiheessa korostui kummankin vanhemman kohdalla sosiaalisen tuen luokittelun mukaan tiedollisen ja käytännön avun tarve. Perheen taloudellisen tilanteen heikkeneminen merkitsi rahallisen tuen tarvetta, mutta äiti olisi kaivannut uuteen elämäntilanteeseen sopeutumiseksi erityisesti emotionaalista tukea kuin myös tietotukea. (ks. Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2004, 24–25.)

Vankeusaikana siviilissä olevan vanhemman tuen tarve kasvoi vanhemmuuden kuormittumisen myötä. Äiti olisi vankeusaikana kaivannut käytännöntukea lastenhoitoon, kuin myös taloudellista tukea tapaamismatkojen matkakustannuksiin ja perheen perustarpeisiin. Siviilissä olevan vanhemman arkea leimasi vahvasti yksinäisyys ja sosiaalisten kontaktien puute, joiden vuoksi vanhempi olisi kaivannut koko vankeusajalle erityisesti emotionaalista keskustelutukea. Tiedollisen tuen tarve liittyi pääasiassa perheiden talouden- ja virallisten asioiden hoitoon, mutta vankeusaikana vanhempi koki kaivanneensa neuvoja ja tukea myös lastenkasvatukseen ja vanhempana toimimiseen. (ks. Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2004, 24–25.)

Vanhempien kertomuksissa tieto tuen hakemisesta ja saamisesta näyttäytyi suppeana, ja tuen itsenäistä hakemista oli vaikeuttanut äidin kertomuksessa esille tullut leimaantumisen pelko sekä viranomaisiin kohdistuva luottamuksen puute. Viranomaisverkostojen tarjoaman sosiaalisen tuen kannalta avainhenkilöiksi molemmat vanhemmat nimesivät sosiaalityöntekijän sekä perhetyöntekijän. Neuvola, terveydenhuoltopalvelut ja päivähoito eivät saaneet merkittävää huomiota tuen lähteenä kummankaan vanhemman kertomuksessa, vaan nämä palvelut koettiin pääasiallisesti neutraaleina peruspalveluina.

Vanhempien kertomuksissa vankila ei täyttänyt tarjoajan kriteereitä, vaan vankilaan tukijana ja kuntouttajana suhtauduttiin lähinnä torjuvan negatiivisesti. Kriminaalihuoltolaitoksen valvonta sai vanhempien puheessa niin tuen kuin

kontrollinkin piirteitä, ja ehdonalaisvalvoja koettiin osaltaan emotionaalisen ja tiedollisen tuen tarjoajana, kuin myös valvontatehtävän mukaisena arjen kontrolloijanakin.

Sosiaalityöntekijä oli avunsaannin ja tuen hakemisen kannalta tärkein henkilö, johon vanhemmat olivat ottaneet yhteyttä rohkeasti. Vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijän voivan opastaa vanhempia laaja-alaisesti lähes kaikissa ongelmatilanteissa, ja sosiaalityöntekijän koettiin voivan neuvoa tarvittaessa myös muiden palveluiden piiriin. Sosiaalityöntekijän tuki näyttäytyi lähinnä käytännön apuna sekä tiedollisena tukena, mutta paikoin vanhemmat olivat kokeneet sosiaalityöntekijän tuen myös arkea kontrolloivana. Sosiaalityöntekijän tarjoama tuki ei sisältänyt merkittävästi emotionaalista tukea, vaan tuki oli lievittänyt perheen arkipäivän taakkaa esimerkiksi neuvojen sekä taloudellisen ja materiaalsen avun kautta. (ks. Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2003, 23–27.)

Vanhemmuuden tukemisen kannalta tärkein henkilö oli perhetyöntekijä. Sosiaalisen tuen on todettu vaikuttavan olennaisesti vanhemmuuden laatuun sekä äitinä ja isänä jaksamiseen, jolloin sosiaalinen tuki voi vaikuttaa suoraan vanhemmuuteen neuvojen, palautteen ja roolimallien kautta sekä epäsuorasti lisäämällä vanhempien henkistä hyvinvointia (Viljamaa 2003, 24–27). Perhetyöntekijän tuki näyttäytyi vanhempien puheessa tasavertaisena ja avoimena arjessa auttamisena, ja vanhemmuuden tukeminen oli toteutunut sosiaalisen tuen kaikilla osa-alueilla helpottaen vanhempien arkipäivän taakkaa, ja sitä kautta vanhempana jaksamista. Perhetyöntekijän tuki oli tarjonnut etenkin äidille mahdollisuuden keskustella ja jakaa kokemuksiaan ilman vankeuden syyllistävästä leimasta.

Sosiaalisen tuen vaikuttavuuden on todettu riippuvan nimenomaan siitä, millainen merkitys sillä on tuen kohteena olevalle ihmiselle. Olennaista sosiaalisen tuen hyödyn kannalta on, että tuki tarjoaa tuen saajalle tyydytystä, siten yksilöllä on mahdollisuus myös omatoimisuuteen (mm. Tarkka 1996, 14; Viljamaa 2003, 25). Vaikka perhetyön perimmäisenä tarkoituksena on todellisuudessa lapsen edun

vaaliminen, eivät vanhemmat olleet mieltäneet perhetyötä osaksi lastensuojelullisia toimenpiteitä. Olennaisena perhetyöntekijän toiminnassa näyttäytyi vanhempien oman asiantuntijuuden kunnioittaminen. Vanhempien mukaan perhetyöntekijän tuki oli ollut niin emotionaalista kannustusta, informatiivista neuvojen antoa, kuin suoranaista käytännön apua lasten- ja perheen asioiden hoidossa. Perhetyöntekijän tuki koettiin neutraaliksi ja tasavertaiseksi tueksi, jonka kautta vanhemmat olivat saaneet kannustusta ja ohjausta vanhemmuutensa. (ks. Kinnunen 1998, 77; Kinnunen 1999, 102–103; Viljamaa 2003, 23–27.)

Vankeinhoidon tavoitteita ajatellen on syytä huomioida perheen ja perhesuhteiden tukemisen merkitys vankien uusintarikollisuuden ja vangin yhteiskuntaan sijoittumisen kannalta. Tutkimuksessani vanhemmuus näyttäytyi vanhempien puheessa merkittävänä elämänsuuntaa muuttaneena tekijänä, ja perheen merkitys oli vaikuttanut myös rikoksiin syyllistyneen vanhemman asenteiden muokkautumiseen. Perheen ja vanhemmuuden voimavaraistava merkitys korostui vankilassa olevan vanhemman vankeusaikana, kuin myös siviiliin paluun kynnyksellä. Perhesidos sekä viikoittaiset tapaamiset perheen kanssa olivat pitäneet vankeustuomiota suorittavan vanhemman yhteydessä siviilimaailmaan tarjoten toivoa tulevasta, ja motiivin irrottautua rikoskierteestä. Myös Ulvinen on tutkimuksessaan todennut, että vangin yksilölliset ominaisuudet ja suhde siviili-ihmisiin määrittävät sitä, kuinka paluu siviiliin onnistuu. Läpi vankeusajan siviilissä säilyneet sosiaaliset suhteet voivat tarjota vapautumisen hetkellä henkistä ja materiaalista tukea siviilimaailmaan sopeutumisessa. (Ulvinen 1996, 220.)

9 POHDINTA

Tutkimusprosessi on ollut merkittävä osa omaa ammatillista kasvuani sosiaalialan ammattilaiseksi. Tutkimuksen aihe on alun perin noussut kiinnostuksestani kriminaalihuoltotyötä kohtaan, mutta lopulta perimmäisenä innoittajani on toiminut halu syventyä syrjäytymisuhan alla olevien perheiden selviytymistä tukeviin

toimintoihin ja työskentelymenetelmiin. Tutkimusprosessin myötä olen kulkenut pitkän ja jännittävän matkan, jonka varrella on koeteltu niin pitkäjänteisyyttä, rohkeutta, vuorovaikutustaitoja kuin itsekuriakin. Nyt matkan päätteeksi voin sanoa sen kannattaneen. Matkan varrella mukaani on tarttunut itsevarmuutta ja organisointikykyä, kuin myös rohkeutta työskennellä valitsemallani alalla. Tutkimusprosessi on tarjonnut myös merkittävän määrän konkreettista tietoa rikosseuraamusjärjestelmän toiminnasta, perheiden tilanteista sekä viranomaisyhteistyöstä ja perheiden tukemisen muodoista.

9.1 Vanhempien kokemukset suhteessa ympäröivään todellisuuteen

Tutkimukseni tarkoitus on ollut osaltaan kartoittaa rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden tuen tarpeita, kuin arvioida jo olemassa olevien tukimuotojen merkittävyyttä vanhempien omien kokemusten pohjalta. Edelleen olen halunnut tutkimuksellani luoda kuvaa vankien ja heidän perheidensä kokemismaailmasta, ja siitä kuinka vanhemmuus näyttäytyy perheen arjessa vankeuden lainsäädännön raamittamana. Vaikka tutkimuksessa saamani aineisto on vahvasti kokemusperäistä, eivätkä yksilön kokemukset ole suoranaisesti yleistettävissä, tutkimukseni saa vahvistusta, että samalla vahvistaa, jo olemassa olevaa tietoa (mm. Saarinen 1993; Ulvinen 1996; Isotalo 2006) vankien perheiden elämismaailmasta ja keskeisistä tuen tarpeista.

Rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden keskuudessa moniongelmaisuus on yleistä, minkä on todettu aiheuttavan runsaasti sosiaalityön tarvetta (mm. Perhemuurin toisella puolella 2003, 6). Taloudelliset vaikeudet, ihmissuhde- ja päihdeongelmat sekä yksinäisyys leimaavat rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden arkea ja merkitsevät usein intensiivistä, vastuullista ja jatkuvaa tuen tarvetta. Vaikka tuen tarve on laajasti tunnistettu asia, on samalla kuitenkin havaittu, että tuen tarpeestaan huolimatta rikoksiin syyllistyneet ja heidän perheensä ovat usein

syRJäytyneet tai syrjäytymässä ns. normaalipalvelujen piiristä (mm. Kääriäinen 1994; Valokivi 2001).

Pohdittaessa rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden palveluista syrjäytymistä on syytä kiinnittää huomiota olemassa olevien tukimuotojen tarpeenmukaisuuteen, saatavuuteen ja oikea-aikaisuuteen. Tutkimusaineistoni perusteella viranomaistuen tarvittavuuden kannalta merkittävimmät ajanjaksot ajoittuivat vankeustuomion alkuvaiheeseen ja vankeusajan puoliväliin, ja tällöin sosiaali- ja terveysalan tukipalveluille oli ollut tarvetta erityisesti siviilissä elävän vanhemman henkisen jaksamisen tukemisessa sekä taloudellisen tilanteen helpottamisessa, mutta molemmat vanhemmat olivat kaivanneet myös konkreettisia neuvoja ja ohjausta selviytymisensä tueksi. Vaikka on tärkeää kartoittaa vanhempien tuen tarpeita, pelkkä tuen tarpeiden selvittäminen ei kuitenkaan vielä selvennä sitä, miksi tukimuodot eivät tavoita riittävän hyvin vankien perheitä.

Oman tutkimukseni ja aiempien tietojen (mm. Isotalo 2006; Saarinen 1993) valossa tuen tavoittamista näyttää vaikeuttavan osaltaan siviilissä elävän vanhemman leimaantumisen pelko, kuin myös se, että vankien perheiden arki näyttäytyy edelleen osittain tuntemattomana sosiaali- ja tukipalveluiden kentällä. Vangit ja heidän läheisensä joutuvat edelleen siviiliyhteiskunnassa kokemaan häpeää, eivätkä he välttämättä tiedä riittävästi tarjolla olevista sosiaali- ja tukipalveluista, tai heillä ei ole rohkeutta tai voimia hakea niitä. Tämän seikan vuoksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten aktiivisuus olisikin tärkeää, jotta he tarttuisivat rohkeasti vankien perheiden tilanteisiin siellä, missä he ovat parhaiten tavoitettavissa.

Pohdittaessa edelleen rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden tuen tarpeita ja tuen kokemuksia, on syytä nostaa esille sosiaalialan eettinen peruskysymys asiakkaiden subjektiivisesta ja itsemääräämisoikeudesta. Haastattelemieni vanhempien tuen saamisen kokemuksiin oli vaikuttanut merkittävästi tuen tarjoajan ja vanhempien välinen vuorovaikutus. Tasa-arvoinen ja leimaamaton tuki, jossa vanhemmat olivat saaneet säilyttää oman itsemääräämisen tunteensa, koettiin

tehokkaimmaksi vanhemmuuden tukemisen muodoksi. Tasavertaisessa vuorovai-
kutussuhteessa vanhemmilla oli ollut mahdollisuus saada keskusteluapua ilman
kontrollointia ja syyllistämistä, jolloin myös vanhempien kyky vastaanottaa apua
oli kasvanut. Näin ollen tasavertaisella, tarpeenmukaisella ja oikea-aikaisella sosi-
aalisella tuella voidaan olettaa voitavan jossain määrin vaikuttaa neuvojen ja käy-
tännön avun kautta vanhemmuuden laatuun sekä vanhempien äitinä ja isänä jak-
samiseen. (ks. Viljamaa 2003, 24–27.)

Uusi vankeuslaki velvoittaa kuntien palveluntarjoajia yhä tiiviimpään yhteistyö-
hön vankien ja heidän perheidensä hyvinvoinnin turvaamiseksi niin vankeusaika-
na kuin sen jälkeenkin. Luultavasti yhteistyön ansiot eivät yllä vielä tänä päivänä
täysin vankien perheiden arjen tasolle, sillä tutkimusaineistoni sekä aiemmat jul-
kaisut (mm. Isotalo 2006, Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006) viestivät siitä,
että vankien perheet ovat usein voimattomia hakemaan tukea viranomaisverkos-
toilta, ja lisäksi myös toimintajärjestelmien pirstoutuminen eri sektoreille näyttää
hankaloittavan palvelukokonaisuuksien hahmottamista ja sitä kautta palveluihin
hakeutumista.

Perheiden huomioiminen ja vanhemmuuden tukeminen vaatii viranomaisilta en-
tistää tiiviimpää yhteistyötä, ja ennen kaikkea tahtoa kuunnella ja ymmärtää van-
kien perheiden tilanteita. Vaikka yhteiskunnassamme on mittava määrä erilaisia
vanhemmuutta ja perhettä tukevia työmuotoja, eivät ne aina tavoita vanhempia tai
heidän tuentarpeitaan. Itse näen tämän tutkimuksen tärkeimmän ansion siinä, että
tutkimukseni kautta perheen vanhemmat saivat mahdollisuuden itse sanoittaa ja
käsitteellistää arkeaan, vanhemmuuttaan, avuntarpeitaan sekä määritellä avuntar-
joajiaan. Näin muodostui kuva perheen elämis- ja kokemismaailmasta, ja siitä
keitä vanhemmat itse kokivat kuuluvan heidän omaan sosiaaliseen tukiverkos-
toonsa. Koska sosiaalisen tuen hyödyn on sanottu perustuvan pitkälti tuen saajan
henkilökohtaiseen kokemukseen tuen merkittävydestä, on huomioitavaa, että
yhteiskunnan palvelu- ja tukimuodot ovat vanhemmille voimavara vasta silloin,

kun vanhemmat itse kokevat niistä hyötyvänsä (ks. Tarkka 1996, 14; Kinnunen 1999, 24–25; Viljamaa 2003, 25).

Vahva vanhemmuus ei ole ainoastaan lasten kehityksen peruspilari, vaan sillä on myös laaja-alaista yhteiskunnallista painoarvoa. Vanhemmuutta tukemalla voidaan ehkäistä marginaalissa elävien perheiden syrjäytymistä, ja sitä kautta sen avulla voidaan luultavimmin vähentää myös lastensuojelullisten toimenpiteiden tarvetta. Koska perheen on todettu olevan vangille keskeinen voimavara niin vankilassa ollessa kuin myös yhteiskuntaan sijoittumisessa palvelee vanhemmuuden ja perheen tukeminen luultavimmin myös vankeinhoidon tavoitteiden toteutumista (ks. Perhe muurin toisella puolen 2003, 6-7, 13). Vanhemmuutta tukemalla on mahdollista vaikuttaa ennaltaehkäisevästi ongelmien syntyyn, ja näin ollen vanhemmuuden tukeminen voidaan nähdä yhtenä keinona ehkäistäessä lasten pahoinvointia. Kinnusen & Röngän (2002) ajatuksiin tukeutuen, vanhemmuuden kehittäminen ja vanhemmuuden tukeminen tulisikin nähdä kauaskantoisena työnä, jota tehdään koko perheen hyväksi, ja sen hyväksi, millaisia vanhempia lapsista itsestään kasvaa (Kinnunen & Rönkä 2002, 182).

Toivon, että tutkimukseni tuloksia voidaan hyödyntää tarkasteltaessa marginaalissa elävien perheiden tilanteita. Tutkimusprosessi on syventänyt osaamistani valitsemallani alla, mutta herättänyt myös kiinnostuksen tarkastella aihetta laajemmin. Koska haastatteleman perheen arjessa korostui sosiaalisten verkostojen puute, olisi tulevaisuudessa kiinnostavaa lukea tutkimustuloksia läheisten ja kolmannen sektorin tuottamasta tuesta vanhemmuuteen. Tutkimusraporttia kirjoittaessani pohdin myös sitä, millainen on perheiden kanssa työskentelevien viranomaisten näkökulma rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden tuen tarpeista ja tukemisen keinoista.

Tutkimusprosessin aikana on noussut useaan otteeseen esille kysymys vankeinhoitolaitoksen alueellisen uudistuksen vaikutuksista perheiden yhteydenpitomahdollisuuksiin vankeusaikana. Alueuudistuksen myötä Lahden toimialueen vankien

pääsiällinen sijoitusvankila on, entisten Riihimäen ja Hämeenlinnan vankiloiden sijaan, Konnunsuon vankila Joutsenossa Etelä-Karjalassa, ja sijoittajayksikkönä toimii Mikkelin vankila. Käytännössä uudistus merkitsee vangeille ja heidän perheilleen tapaamismatkojen huomattavaa pidentymistä, ja sitä kautta yhteydenpito mahdollisuuksien vaikeutumista, ja edelleen lahtelaisten vankien joutumista eroon tutuista läheis- ja viranomaisverkostoistaan. Tulevaisuuden ajankohtaisena tutkimushaasteena olisikin tarkastella alueuudistuksen vaikutusta lahtelaisvankien vanhemmuuteen ja viranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön, sillä asialla on painoarvoa niin vankeinhoidon tavoitteiden, kuin myös perheiden selviytymisen kannalta (mm. Perhe muurin toisella puolella 2003, 13,79).

9.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse on keskeinen tutkimusväline, ja näin ollen myös luotettavuutta arvioitaessa tutkija nousee luotettavuuden tärkeimmäksi arviointikriteeriksi. Varmin tapa saavuttaa laadullisen tutkimuksen luotettavuus on se, että tutkija pyrkii olemaan omasta subjektiivisuudestaan niin tietoinen kuin mahdollista, ja myös ilmaisee tämän subjektiivisuuden sekä antaa sen lukijoiden arvioitavaksi. (Eskola & Suoranta 1998, 211–215 ; Laitinen 2004, 53–56).

Eskolan ja Suorannan (1998, 211) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi perustuu kolmeen seikkaan: aineiston analyysiin, tehtyihin tulkintoihin ja itse tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen validiteetista puhuttaessa tutkijan tulee voida osoittaa valinneensa tutkimusasetelma ja kohderyhmä siten, että niiden avulla voidaan vastata luotettavasti tutkimuskysymyksiin. Laadullisen tutkimuksen reliabiliteetilla puolestaan voidaan tarkoittaa aineiston käsittelyn ja analyysin luotettavuutta. Pyörälä (1995) muistuttaa, että tutkimusraporttia kirjoitettaessa tulee huomioida kaksi laadullisen tutkimuksen reliabiliteetti-kysymyksiin liittyvää kriteeriä: analyysin arvioitavuus ja uskottavuus. Arvioitavuudella lukijalle tarjotaan mahdollisuus seurata tutkijan päättelyä ja kritisoida sitä.

Uskottavuudella viitataan siihen, että tutkimusraportin pohjalta on uskottavaa, että kuvatulla tavalla on päädytty esitettyihin tulkintoihin. (Pyörälä 1995, 15–16.)

Tutkimusta tehdessäni olen kokenut hyvänä oman asemani suhteessa tutkimusaiheeseen. Harjoittelujaksollani Kriminaalihuoltolaitoksessa sain tietoa ja käytännökokemusta rikosseuraamusjärjestelmän toiminnasta, asiakaskunnasta ja rikollisuuden tuottamista ongelmakohdista, ja näin ollen minun on ollut tutkimusta tehdessäni helpompi suhteuttaa tutkimuksen näkökulmaa ja tutkimusmenetelmiä tutkimuksen kohteeseen. Olen valinnut tutkimuksen toteuttamistavan aiheeseen nojaten, sillä olisi kyseenalaista puhua vanhempien henkilökohtaisista kokemuksista tutustumatta henkilökohtaisesti vanhempien elinympäristöön, kohtaamatta vanhempia ja kuuntelematta mitä heillä on kerrottavanaan. Tutkimusprosessi ja tutkimusraportti ovat muokkautuneet pitkälti tutkimusaineiston mukaan, ja analyysissä olen tukeutunut vahvasti aineistoon etsien sieltä vihjeitä myös tutkimustulosten esittelyyn.

Tutkimuksen arvioitavuutta ja uskottavuutta olen pyrkinyt vahvistamaan kuvaamalla mahdollisimman tarkasti tutkimusprosessia ja tekemiäni valintoja, sillä kuvaus tutkimusprosessista osoittaa tutkimuksen avoimuutta suhteessa lukijaan. Avoimuus tulee esille myös kuvattaessa tutkimustuloksia suorilla lainauksilla, joiden avulla lukijalla on mahdollisuus arvioida myös työn luotettavuutta. Sain valitsemani tutkimusmenetelmän avulla vastaukset tutkimuskysymyksiini ja vastauksista löytyy yhtymäkohtia, niin työn teoriaosuuteen kuin myös aiempiin samansuuntaisiin tutkimuksiin, joten voin sanoa tutkineeni sitä mitä minun oli tarkoituskin.

Laadullisessa tutkimuksessa, varsinkin tapaustutkimuksessa, aineistosta ei ole tarkoitus tehdä yleistäviä päätelmiä (Eskola & Suoranta 1998, 66; Tuomi & Sarajärvi 2002, 87). Tämän tutkimuksen tieto on vahvasti kokemusperäistä, sillä vanhemmat ovat tuottaneet tarinaa omien henkilökohtaisten kokemustensa pohjalta, ja näin ollen tutkimusaineiston tieto on ainutlaatuista ja suhteessa vanhempien sen

hetkiseen todellisuuteen. Vaikka yksilön kokemukset eivät suoranaisesti ole yleistettävissä, on saman elämiskulttuurin jäsenillä kuitenkin joitain yhteisiä piirteitä, ja näin ollen voidaan olettaa jokaisen kokemuksen kertovan myös jotakin yleistä. Vaikka vanhempien kokemuksia ei sinällään voida yleistää koskemaan kaikkia samassa elämäntilanteessa olevia, voidaan tutkimustulosten perusteella luoda kuva rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden elämis- ja kokemismaailmasta sekä keskeisistä tuen tarpeista, ja tässä mielessä tutkimusaineistoa voidaan pitää huomionarvoisena. (ks. Laine 2001, 28–29.)

Tutkimusprosessin aikana törmäsin anonymiteetin ja luotettavuuden ristiriitaan. Alkuperäisenä tavoitteenani on ollut rakentaa yksityiskohtainen kuvaus perheen elämästä vankeusaikana sekä vanhemmuuden tuen tarpeista, mutta lopulta perheen anonymiteetin säilyttämiseksi se ei ollut mahdollista. Olen jättänyt raportista pois tapahtumapaikat, ajanmääreet, työntekijöiden nimet, merkittävät juhlapäivät, sekä muut seikat, jotka olisivat voineet auttaa perheen tunnistamisessa. Perheen anonymiteetti on koko tutkimuksen ajan ollut tärkeässä asemassa, ja haluan valinnallani kunnioittaa perheen yksityisyyttä. Vaikka en tutkimusraportissani ole pystynyt tuomaan esiin kaikkia perheen elämäntilanteeseen liittyvää seikkoja, en ole joutunut kuitenkaan jättämään mainitsematta mitään tutkimustulosten kannalta oleellista tietoa.

Tutkimusta tehdessäni olen havainnut hyväksi sen, että olen suorittanut kaikki tutkimusprosessin vaiheet itse. Analyysia tehdessäni ja tutkimustuloksia raportoidessani minun on ollut mahdollista hyödyntää muistojani haastattelutilanteista ja heijastaa pohdintojani haastattelutilanteiden ilmapiiriin ja tunnelmaan. Oma-kohtainen tuntuma aineistoon helpottaa analysointia ja mahdollistaa sen, että tutkija voi palauttaa mieleensä haastattelutilanteen ulkoiset puitteet, tunnelman ja sanattoman vuorovaikutuksen (Kynäs 2000, 47).

Narratiivisuuteen nojautuvan haastattelun metodin mukaan pyrin haastattelutilanteessa tietoisesti johdattelemaan mahdollisimman vähän haastateltavia ja

antamaan heille mahdollisuuden johtaa keskustelua ja tarinanpunontaa haluaansa suuntaan. Vaikka pyrkimyksenäni oli vanhempien mahdollisimman vapaa tarinan tuottaminen, haastattelijan vaikutusta haastateltavaan ei voida koskaan suoranaisesti kiistää, ja siksi on todennäköistä, että persoonani ja vuorovaikutustapani on vaikuttanut jonkin verran vanhempien kerrontaan (ks. Hirsjärvi & Hurme 1995, 96–100).

Koska haastattelut toteutettiin perheen kotona arkisessa ympäristössä koko perheen läsnä ollessa, haastattelemani vanhemmat ovat puhuneet ja tuottaneet tutkimusaineiston arkisen vanhemmuuden ja vankeuden kokemusten pohjalta. Vanhempien kertomukset ovat rakentuneet kodin ilmapiiriin, ja siellä olevien ihmisten läsnäolo huomioiden. Vaikka tutkimuksen kannalta koen ansioksi sen, että sain haastatella vanhemmat heidän kotonaan perheen arkisessa ympäristössä, on luotettavuutta arvioitaessa syytä pohtia sitä, ovatko vanhemmat pystyneet kertomaan avoimesti perheen asioista ja omista kokemuksistaan muun perheen ollessa kotona. Molemmilla haastattelukerroilla perheen kotona oli myös perheen ulkopuolisia ihmisiä, ja tämän seikan voidaan ajatella rajanneen vanhempien kerrontaa. Toisaalta vanhemmat ovat saattaneet myös kokea muiden läsnäolon turvallisuutta ja avoimuutta luovana tekijänä, sillä vanhemmat kertoivat kokemuksistaan syvästi ja avoimesti.

9.3 Tutkimuksen eettisyys

Kun tutkimuskohteena on yksi ainoa perhe, on syytä pohtia myös työn eettisyyttä. Yksi rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperhe on kohtalaisen helposti tunnistettavissa pienienkin vihjeiden perusteella, ja siksi tutkimusraportissa ei kuvailla tutkimuskohdetta juuri lainkaan.

Kun tutkitaan rikosseuraamusjärjestelmän asiakkaita, tarvitaan tutkimuslupa sekä vanhempien henkilökohtainen suostumus tutkimukseen osallistumiseksi.

Vanhempien haastattelemiseen vaadittavan tutkimusluvan saamisen edellytyksenä oli tutkittavien anonymiteetti. Yksittäinen rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperhe on kohtalaisen helppo tunnistaa pienienkin tunnistetietojen perusteella, joten anonymiteetin säilyttämiseksi ja vankien leimautuneen aseman vuoksi tutkimuksessa kerrotaan hyvin vähän haastattelemini vanhempien taustoista sekä heidän perheeseensä liittyvistä yksityiskohtaisista asioista. Perheen anonymiteetti on tutkimuksessani tärkeässä asemassa, jolloin se toimii osaltaan myös tutkimuseettisenä valintana: olen halunnut tutkimukseni avulla antaa vanhemmille mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan lisäämättä heidän tuomittavuuttaan (ks. Väkeväinen 2005, 10).

Perheen anonymiteettiä heikentää maininta Kriminaalihoitolaitoksen Lahden aluetoimiston asiakkuudesta, vaikka tutkimuksessa ei ilmoiteta milloin haastattelu on tarkalleen tehty, ja haastatteluista on poistettu tai muutettu kaikki tunnistetiedot; tapahtumapaikat, vankilat, vuosiluvut, ikä, ammatti, sosiaalinen asema sekä kaikki vastaavat tiedot mitä haastattelussa mahdollisesti tuli esille. Haastatteluihin osallistuminen on ollut vanhemmille vapaaehtoista ja he ovat saaneet kertoa mitä itse ovat halunneet. Vanhempien valintojen kunnioittaminen on ollut koko tutkimukseni ajan merkittävässä asemassa, ja ennen haastatteluja kysyin vielä vanhemmilta lupaa tehdä haastattelu ja kerroin, että heillä olisi mahdollisuus myös kieltäytyä kertomasta tai käsittelemästä asioita, joita he eivät halunneet tuoda esille. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 128–129.)

9.4 Lopuksi

Työn nimi, ”Tuomittu vanhemmuus”, viittaa tämän tutkimuksen kertojina toimivien vanhempien kokemusmaailmaan ja siihen, millaisia mielikuvia vangit ja heidän perheensä ihmisten mielissä herättää. Mielikuvat rikollisista perustuvat usein julkisuuden luomiin stereotyyppisiin kuvauksiin, ja tutkimuskohteena ollut perhe murtaakin monin eri tavoin vankeihin liitettyjä mielikuvia: perhe asuu kauniissa kodissa yhdessä lemmikkieläinten kanssa, ja vanhemmat ovat ulkonäöllisesti tavallisia suomalaisia aikuisia. Rikollisen leima ei aina ole ulkoapäin havaittavissa, ja vahvistuksena sille, ensimmäisellä kerralla Lahden Kriminaalihuoltolaitokselle mennessäni oven avaamaan tullut työntekijä tervehti minua ja tiedusteli, kenen työntekijän luo olin tullut asioimaan, olettaen minun olevan Kriminaalihuoltolaitoksen asiakas.

Rikokset eivät siis aina näy päällepäin, eivätkä rikoksiin syyllistyneet ja heidän perheensäkin luultavimmin ole yhtenäinen ja tunnistettavissa oleva ihmisjoukko, vaan he luultavasti eroavat toisistaan samalla tavoin, kuin me rikoksiin syyllistymättömätkin eroamme toisistamme. Rikosten vakavuutta ei koskaan sovi vähätellä, mutta on toisinaan syytä pohtia myös sitä, millaisia yksilöitä rikosseuraamusjärjestelmän asiakkaina on, millaisina ihmisinä vankeja ja heidän perheitään pidämme, miten heidät havaitsemme ja kuinka heitä kohtelemme. Rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheillä on todettu olevan laaja-alaisia tuen tarpeita, ja tuen tarpeita tarkastellessamme ja tukimuotoja suunnitellessamme on hyvä yleistyksien ja oletuksien sijaan muistaa kuunnella myös vanhempien omaa ääntä.

Perheen tarinaa rakentaessani sain vanhemmilta vahvan viestin, millaista tukea ja kohtelua he itse viranomaisilta toivovat: he eivät kaipaa tuekseen niinkään sääliä tai terapoimista, vaan tukea ja ymmärrystä heille mahdollisten elämänvaihtoehtojen toteuttamisessa.

LÄHTEET

- Arnkil, T. E. & Eriksson, E. 1996. Kenelle jää kontrollin Musta Pekka -kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. *Stakes, tutkimuksia 63*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Asen, E. 1995. Hyvässä ja pahassa. Perhe-elämän käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Eerikäinen, K. 2000. Tutkintavangeista. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy, 174-182.
- Erkkilä, R. 2005. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkintä-tulkinta-ymmärtäminen. Tartu: Guttenberg AS, 195-226.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Girshik, L. B. 1996. *Soledad Women. Wives of Prisoners Speak Out*. Westport: Praeger Publishers.
- Granfelt, R. 2004. Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. *Janus, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 2/04*. Volume 12, 134– 154.
- Hautala, S. 2001. Vapauden hinta: henkirikoksesta tuomitun elämäntarina. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Heikkinen, H. 2001. Narratiivinen tutkimus. Todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus Oy, 116-132.
- Helminen, M-L. 2001. Vanhemmuuden roolikartan käyttökokeuksia. Teoksessa Rautiainen, M. (toim.) Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Käyttäjän opas 2. Helsinki : Suomen Kuntaliitto & Varsinais-Suomen lastensuojelukunta-yhtymä, 58-63.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1995. Teemahaastattelu. 7. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Hypén, K. 2004. Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudelleen palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004.
- Hyyti, J. 1996. Jokaisella on oma vankilansa: vankilaan joutumisen vaikutuksista. Teoksessa Vierailulle vankilaan. Vankilavierailijan opas. Suomen Punaisen Ristin julkaisuja 33. Loviisa: Itä-Uudenmaan kirjapaino Oy, 45-53.
- Hyväri, S. 2001. Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritapinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Vammala: Tieto-sanoma Oy.
- Isotalo, H. 2006. Rikoksen unohdetut uhrit: tutkimus vankien puolisoitten kokeista tuen tarpeista sosiaali- ja tukipalveluissa. Sosiaaliturvan- ja palvelujen opinnäytetyö. Tampere: Pirkanmaan Ammattikorkeakoulu.
- Jallinoja, R. 1985. Johdatus perhesosiologiaan. Porvoo: WSOY.
- Jallinoja, R. 2000. Perheen aika. Helsinki: Otava.
- Jääskeläinen, M. 1999. Elämä pitkäaikaisvankina. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Kalland, M. 2001. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vantaa: WSOY, 198-233.
- Kauppila, T. 1999. Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten vankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 2. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Kinnunen, P. 1998. Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Acta Universitatis Lapponiensis 20. Helsinki : Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Kinnunen, P. 1999. Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori. Teoksessa Hokkanen, L., Kinnunen, P. & Siisiäinen, M. (toim.) Haastava kolmas sektori. Pohdin-

toja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 102-114.

- Kinnunen, U. & Rönkä, A. 2002. Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset.
- Kristeri, I. 1999. Näe minut. Vanhemmuus ja lapsen kohtaaminen. Helsinki: Karasana.
- Kyngäs, M. 2000. Vankeus miehen elämänselityksessä. Tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kääriäinen, J. 1994. Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/1992, Helsinki: Painatuskeskus.
- Kääriäinen, J. 1996. "Rikollisten" tuotannosta Suomessa 1980-luvulla. Teoksessa Karjalainen, J., Hänninen, S., Kuure, T., Kääriäinen, J., Melin, T. & Parkkonen, A. (toim.) Kenen ongelma? Hyvinvointivaltion murros ja sosiaaliset ongelmat. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 71. Helsinki: Stakes, 63-73.
- Lahti, K. 2004. Opintien vankilassa. Vankien strategiat selviytyä vankeusajasta: Näkökulmia marginalisaatioon ja vankeinhoitoon. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Laine, M. 1994. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Teoksessa Vierailulle vankilaan. Vankilavierailijan opas. Suomen Punaisen Ristin julkaisuja 33. Helsinki: SPR, 21-30.
- Laine, M. 1991. Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 26-43.

- Laitinen, M. 2004. Häväistyt ruumiit, rikotut mielet: tutkimus lapsina läheis-
suhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä.
Acta Universitatis Lapponiensis 77. Tampere: Vastapaino.
- Lammi-Taskula, J. & Varsa, H. 2001. Vanhemmuuden aika. Vanhemmuuden tu-
kemisen käytännöt ja haasteet osana neuvoloiden ja päiväkotien työtä.
Aiheita monistesarja 7/2001. Helsinki: Stakes.
- Meidänperhe.[verkkodokumentti]. [viitattu 30.7.2006]. Saatavissa:
http://jkk.mll.fi/meidan_perhe_intro.php?dir=/meidan_perhe.
- Myhrberg, P.2002. Rangaistusten täytäntöönpano. Teoksessa Vankeinhoidon pe-
rusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki:
Tietosanoma Oy, 49-78.
- Määttä, P.1999. Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytän-
nöt. Jyväskylä: Gummerrus Oy.
- Neiramo, I. 2002. Vankeinhoidon etiikka. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet.
Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosa-
noma Oy, 34-48.
- Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakenta-
mi-sen tiloja. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan lai-
tos. SoPhi 89. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Nuotio, K. & Majanen, M. 2003. Rikosoikeuden poluilla. Forum Iuris. Helsingin
yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Helsingin
yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Nyman, M. 2001. Elämänlaatu laitoksessa ja selviytyminen vapaudessa. Suljet-
tuun laitokseen ja avolaitokseen sijoitettujen miesvankien hyvinvointi
vankeusaikana ja selviytyminen vapaudessa. Psykologian pro gradu -
tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Perhe. 1994. Pirkko Linna (toim.) Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. C-sarja
6/1994. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos.
- Perhe muurin toisella puolella 2003. Työryhmän mietintö.[elektroninenaineisto].
Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003. Vammala: Vammalan kirja-
paino Oy. [viitattu 20.6.2006]. Saatavissa:
<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/o8dfs9bj.pdf>

- Pyörälä, Eeva 1995. Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa Leskinen (toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 11–25.
- Rautiainen, M. 2001. Vanhemmuuden roolikartta : syvennä ja sovelle. Käyttäjän opas 2. Helsinki : Suomen Kuntaliitto & Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä.
- Richards, M. 1992. The separation of children and parents. Some issues and problems. Teoksessa Shaw, Roger (edit.). Prisoners' children. What are the issues. London and New York: Routledge, 4-12.
- Riittinen, L.1998. Vankien elämänhallinta. Psykologian ammatillinen lisensiaattitutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Psykologian laitos.
- Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti.[verkkodokumentti]. Sosiaali- ja terveystieteiden selvityksiä 2006:6. [viitattu 15.6.2006]. Helsinki: Yliopistopaino. Saatavissa:
<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2006/03/hl1142412358673/passthru.pdf>
- Rikosseuraamisviraston tiedote 20.10.2005. [verkkodokumentti]. [viitattu 24.10.2006]. Saatavissa:
<http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/33272.htm>
- Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2001. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R.(toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1.Metodin valinta ja aineiston keruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 158-169.
- Saarinen, L. 1993. Vanki ja vangin perhe. Teoksessa Matti Laine. (toim.) Vangin sosiaalinen asema. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1992/4. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 56-62.
- Salminen, T. 2001. Kohti siviilissä selviytymistä: tutkimus vankien elämänhallinnasta tuetussa projektissa. Sosiaali- ja kasvatustieteiden opinnäytetyö. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Alppikadun yksikkö.
- Tapani, J & Tolvanen, M. 2006. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum Media Oy.

- Tarkka, M-T. 1996. Äitiys ja sosiaalinen tuli. Ensisynnyttäjän selviytyminen äitiyden varhaisvaiheessa. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, Hoito-tieteen laitos.
- Taskinen, S.1994. Perhe muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Linna, P. (toim.) Perhe. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja.C-sarja 6/1994. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos, 3-7.
- Teittinen, V. 1993. Vangin filosofia. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Tallgren, T. & Tikkanen, S. 1996. Vangin sosiaalinen verkosto. Vankien, vankilan sairaanhoitajan ja sosiaalityöntekijän kokemuksia vangin sosiaalisesta verkostosta. Sosiaalialan opinnäytetyö. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan koulutusyksikkö.
- Tammi, M. 2003. Vankien sosiaalinen verkosto. Sosiaalialan opinnäytetyö. Kaarina: Turun ammattikorkeakoulu.
- Tourunen, J. 2002. Vankiloiden sosiaalinen rakenne ja konfliktitilanteet. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy, 26-33.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerrus.
- Ulvinen, V-M.1996. Vankielämän kasvatukselliset alueet vankeinhoidon tavoitteiden kehityksessä. Estettyjä kuvia? - Acta Universitatis Ouluensis E Scientiae Rerum Socialium 22. Oulu: Oulun Yliopistopaino.
- Valokivi, H. 2001. Toimiva asiakkuus. Kriminaalihuollon palveluohjauskokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. SoPhi. Jyväskylä: Minerva kustannus Oy, 164-187.
- Vanhemmuuden roolikartta: käyttäjän opas. 1999. Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. (toim.) Suomen kuntaliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Vankeinhoitoasetus 16.6.1995/878
- Vankeinhoitolaitos & Kriminaalihuoltolaitos. Vuosikertomus 2005.[verkko-dokumentti]. [viitattu 13.10.2006]. Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/36093.htm>

Vankeinhoitolaitos. Aluevankilat. [viitattu 11.11.2006]. Saatavissa:
<http://www.vankeinhoito.fi/14995.htm>

Vankeuslaki 767/2005. Annettu Helsingissä 23.9.2005.

Viljamaa, M-L. 2003. Neuvola tänään ja huomenna. Vanhemmuuden tukeminen, perhekeskeisyys ja vertaistuki. Jyväskylä Studies in education, psychology and social research 212. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston julkaisuyksikkö.

Widgren, H-S. 2000. Nuoren lainrikkojan elämänjäsennys ja selviytymiskeinot suljetussa keskusvankilassa. Tarkastelussa Villen, Juhan ja Juhanan tarinat. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden laitos.

Väkeväinen, N. 2005. Murhasta tuomittuna – elinkautista vankeutta suorittavien naisten elämä vankilassa. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos.

Yin, R.K. 1994. Case Study research: Design and methods. 2nd edition. Sage. Newbury Park, CA.

LIITE 1

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Anu Leskinen 19.6.2006
Lahden Ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan laitos
Sosionomi (Amk) Sosiaalikasvattajan suuntautumisvaihtoehto

Kolmenässäntie 4 A 1
15880 HOLLOLA
044- 572 92 03
anu.leskinen@lpt.fi

Teen opinnäytetyötäni Lahden ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan laitokselle. Opinnäytetyöni aiheena on vanhemmuus ja viranomaisverkostojen tarjoama sosiaalinen tuki vanhemmuuteen vankeusrangaistuaikana. Työssäni on tarkoitus tutkia vanhempien kertoman kautta heidän subjektiivisia kokemuksiaan vanhemmuudesta ja vanhemmuuden tuen tarpeista sekä viranomaisverkostojen tarjoamasta sosiaalisesta tuesta vankeusrangaistuaikana.

Tutkimukseni lähestymistapa on laadullinen tapaustutkimus yhdestä rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheestä. Pyydän saada lupaa haastatella yhtä ehdonalaista vapautunutta, Kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimiston valvonnassa olevaa asiakasta sekä hänen puolisoaan heinä - elokuussa 2006. Aineistonkeruumenetelmänä käytän syvällistä teemahaastattelua narratiivisia menetelmiä apuna käyttäen.

Toivoisin, että voisin saada Kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimiston työntekijöiltä apua haastateltavien valinnassa. Haastateltavat voidaan valita harkinnanvaraisesti, siten että asiakkailta kysytään suostumusta tutkimukseen osallistumisesta tekemääni informaatiokirjettä apuna käyttäen.

Tutkimukseen osallistuminen on tutkittaville täysin vapaaehtoista. Haastateltavilta pyydetään kirjallinen suostumus osallistumisesta haastatteluihin ja heillä on oikeus keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa. Työssäni ei julkaista haastateltavien nimeä, osoitetta, vankeustuomion pituutta tai lapsimäärää eikä muitakaan sellaisia tietoja, joista vastaaja voitaisiin tunnistaa. Lisäksi kirjoitan lopulliseen työhöni peitetarinaa tunnistettavuuden ehkäisemiseksi. Haastattelut nauhoitetaan, mutta nauhat tulevat ainoastaan omaan käyttööni ja ne tuhoetaan tulosten raportoinnin jälkeen.

Opinnäytetyöni ohjaajana toimii Lahden ammattikorkeakoulun sosiaalialan lehtori Raija Hovi-Pulsa. Puh (03) 828 2759, GSM 040-7391827.
Opinnäytetyöni tutkimussuunnitelma on hyväksytty oppilaitoksessa 18.5.2006

LIITE 2

Hei vanhemmat!

Olen Lahden Ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveystieteiden laitoksen sosionomiopiskelija ja teen opinnäytetyötäni aiheesta vanhemmuus ja viranomaisverkostojen tarjoama sosiaalinen tuki vankeusrangaistusaikana. Tutkimukseni on tapaustutkimus yhdestä rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheestä, jolloin tutkimukseni tulee perustumaan perheen molempien vanhempien erillisiin haastatteluihin.

Opinnäytetyöni avulla haluan tuoda esiin vanhempien omia ajatuksia ja kokemuksia vanhemmuudesta vankeusrangaistusaikana. Haastattelujen kautta haen vastausta siihen, millaista vanhemmuus on vankeusrangaistusaikana, miten vankeusrangaistusaika vaikuttaa vanhempana toimimiseen sekä millaista tukea vanhemmat ovat saaneet ja kaivanneet viranomaisilta vanhemmuuteensa tänä aikana.

Opinnäytetyöni avulla on mahdollista saada tietoa rikosseuraamusjärjestelmän asiakasperheiden tilanteista ja näin tuottaa hyödynnettävää tietoa myös perheiden kanssa työskenteleville viranomaisille. Koska tutkimukseni perustuu vanhempien omakohtaiseen kokemukseen, on teidän perheenne asiantuntemuksella ensiarvoisen tärkeä merkitys tutkimukseni kannalta.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voitte osallistua haastatteluihin nimettöminä ja mahdollisesti esiin tulevat henkilöllisyytenne jäävät ainoastaan minun tietooni. Kaikki haastatteluissa kertomanne tieto on luottamuksellista ja tiedot käsitellään siten, ettei teitä tai perhettänne pystytä tunnistamaan. Nauhoitan haastattelut ja haastattelunauhut tulevat ainoastaan minun tutkimuskäyttöni, ja ne tuhoetaan tulosten raportoinnin jälkeen.

Teillä on halutessanne myös mahdollisuus tutustua opinnäytetyöhöni sen valmistuttua.

Ystävällisin terveisin,
Anu Leskinen

anu.leskinen@lpt.fi
Lahden Ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden laitos
Hoitajankatu 3, 15850 LAHTI

LIITE 3

SUOSTUMUS HAASTATTELUUN OSALLISTUMISEKSI

Olen tutustunut huolellisesti sosionomiopiskelija Anu Leskisen tutkimustiedotteeseen ja minulle on selvitetty hänen opinnäytetyönsä toteutus ja menetelmät. Annan suostumukseni siihen, että Anu Leskinen haastattelee minua opinnäytetyötänsä varten, jonka aiheena on "vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta ja viranomaisverkostojen tarjoamasta sosiaalisesta tuesta vankeusrangaistusaikana".

Annan myös suostumukseni haastattelujen nauhoittamiseen. Voin kuitenkin itse päättää mistä asioista haluan haastattelussa kertoa.

Tutkimuksen aineistona käytetään ainoastaan haastatteluissa antamiani tietoja. Antamiani tietoja käytetään aineiston raportoinnissa niin, ettei ulkopuolinen pysty yhdistämään tietoja minuun. Käytettyjä tietoja säilytetään salassapitosäädökset huomioiden, ja tiedot hävitetään aineiston analysoinnin ja raportoinnin jälkeen asianmukaisesti. Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti omasta tahdostani.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus/nimimerkki _____

Nimenselvennys _____

VANHEMMUUDEN ROOLIKARTTA®

Vanhemmuuden viisi keskeistä osa-aluetta

